

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Pastorální teologie

Pavel Přeučil

NĚKTERÉ OBLASTI SLUŽBY LAIKA V CÍRKVI

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, ThD.

PRAHA 2008

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Doc. Ing. Mgr. Aleši Opatrnému, ThD za jeho cenné rady, připomínky, metodické vedení a vstřícnost.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne

OBSAH

Úvod.....	5
1 Postavení a úlohy laiků	7
1.1 Kdo je laik a jeho původ.....	7
1.2 Laici ve světle dokumentu <i>Lumen gentium</i>	8
1.3 Laici v kanonickém právu	10
2 Účast laiků v pastorači	13
2.1 Co je pastorače, její náplň a cíl.....	13
2.2 Oblast pastoračního působení laiků všeobecně	14
2.3 Pastorační působení laiků na úrovni diecéze a farnosti.....	15
2.4 Pastorační působení laiků dle kánonu 517 § 2 CIC.....	17
3 Služba v liturgické oblasti (leiturgie).....	19
3.1 Liturgické služby akolyty a lektora	19
3.1.1 Akolyta.....	19
3.1.2 Lektor	21
3.2 Liturgické služby pro muže i ženy	22
3.3.1 Ministrant.....	22
3.3.2 Chór (schóla).....	22
3.3.3 Kantor (zpěvák) a žalmista	23
3.3.4 Vedoucí schóly nebo sboru.....	23
3.3.5 Varhaník.....	24
3.3.6 Komentátor	24
3.3.7 Kostelník.....	24
3.3.8 Pomocnice/pomocník při bohoslužbách s dětmi	25
3.3.9 Skupina pro přípravu liturgie	25
3.3.10 Kmotrovství	26
3.3.10.1 Křestní kmotrovství	27
3.3.10.2 Biřmovací kmotrovství	27
3.3 Liturgické služby vykonávané z pověření církevní autority	28
3.4 Liturgické služby v pražské arcidiecézi vykonávané z pověření církevní autority	29
4 Služba v oblasti svědectví (martyria).....	31
4.1. Laici jako hlasatelé evangelia a svědci víry	31
4.1.1 Evangelizace a její obsah	32

4.1.2 Cesty evangelizace a osoby hlásání (hlasatelé)	33
4.1.3 Pole a Duch hlásání evangelia	34
4.2 Katecheté	35
4.2.1 Povolání katechetů a jejich různé formy.....	35
4.2.2 Formace katechetů	36
4.2.3 Místa činnosti katechetů	38
4.3 Pedagogové.....	39
4.3.1 Identita pedagoga	40
4.3.1.1 Společné principy identity	40
4.3.1.2 Specifické principy identity	41
4.3.1.3 Výuka náboženství.....	43
4.3.2 Formace pedagoga	43
4.4 Rodina.....	44
4.4.1 Poslání a úkoly rodiny	44
4.4.2 Služba rodiny	45
Závěr	46
Seznam použitých zkratk	48
Seznam literatury	49
Anglická anotace.....	51

Úvod

Tolik připomínaný a jistě právem zmiňovaný Druhý vatikánský koncil znamenal v pojetí a chápání úlohy laiků v církvi opravdu „revoluční význam“, můžeme to nazvat vskutku „koperníkovským obratem“. Nejznatelněji je to vidět v konstituci *Lumen gentium*, kdy její koncepce a struktura nám ukazuje nejenom jiný pohled na laiky, ale i na nové chápání církve vůbec. Tato radikálnost či revolučnost se jen zviditelní, když porovnáme chápání laiků před koncilem a během něho či po něm. Druhý vatikánský koncil se svým pojetím laiků navrácí k takovému chápání, jaké bylo běžné v dobách apoštolských a prvotní církve a zároveň se nechává inspirovat a ovlivnit reformační naukou.

Pokoncilní vývoj, který následuje, tento nový trend a vývoj více méně potvrzuje. Laici už nejsou mlčící většinou, ale mají možnost se zapojit do dění církve. Tento nový trend se také odrazil v množství publikací, literatury či oficiálních církevních dokumentů, která se tímto tématem zaobírala a zaobírají. Přes tuto poměrně širokou nabídku titulů k danému tématu se mi u nás nepodařilo najít takovou publikaci, ve které by se zabývali více oblastmi možného působení laiků. Vždy se jednalo o určitou oblast, určité téma či naopak o oblast velmi obecně pojatou.

To mě, mimo mého velmi upřímného a neskonaleho zájmu o tuto danou oblast, nakonec vedlo k tomu, že jsem si vybral toto téma pro napsání bakalářské práce s názvem „Některé oblasti služby laika v církvi“. Pokusím se v této práci zmapovat velmi širokou škálu možného působení laiků v církvi v některých vybraných oblastech, na které se posléze více zaměřím a rozeberu.

V úvodní kapitole nejdříve vysvětlím a objasním pojem laika. Následně pojednám o jeho chápání z pohledu Druhého vatikánského koncilu a to především v konstituci *Lumen gentium* – O církvi. Poté naši pozornost přesunu a zaměřím na to, jak se toto nového chápání a pojetí laiků odrazilo v novém kanonickém právu.

Ve druhé kapitole se zmíním o laicích s důrazem na jejich možnou účast v pastorační práci. Nejdříve obecně pojednám o tom, co je „náplní“ a cílem pastorače. Posléze rozdělím pastorační působení laiků na dva pohledy. Jedním pohledem bude pastorační působení dané laikovým všeobecným kněžství a to ve všeobecné rovině a následně na rovině diecéza a farnosti. A potom druhý pohled pastoračního působení, který je dán z důvodu nedostatku ordinovaných služebníků.

Ve třetí kapitole se zaměřím na liturgickou oblast a možnosti laiků v ní působit. Úvodem vysvětlím důvod jeho možného působení při liturgických službách. Poté popíšu

liturgické služby akolytů a lektorů, které jsou trvale udělovány jen mužům. Následně proberu liturgické služby, ke kterým jsou laici pověřeni bez rozdílu pohlaví a to jednak z důvodu svého podílu a účasti na všeobecném kněžství a nakonec na liturgické služby, ke kterým jsou pověřeni od ordinovaných služebníků z důvodu jejich nedostatku.

Ve čtvrté kapitole se zaměřím na oblast hlásání a svědectví. Po vysvětlení povolání laika jako hlasatele evangelia a svědka víry, uvedu postupně tři konkrétní příklady, ve kterých lze toto hlásání a svědectví podávat – jedná se o katechety, pedagogy a rodinu. Závěrem shrnu naše poznatky, ke kterým jsem dospěl v této bakalářské práci.

1 Postavení a úlohy laiků

1.1 Kdo je laik a jeho původ

Proto, abychom mohli správně chápat obsah této bakalářské práce, je dobré si na začátek objasnit původ slova laik.

Se slovem laik má mnoho dnešních teologů problémy a jeho užívání považují za mnohdy nešťastné. Jaký je tedy význam slova laik a kdo je jím myšlen? V našem běžném světě je tím myšlen někdo, kdo není odborníkem v nějakém určitém oboru. V církvi je ale chápání tohoto slova odlišné a myslí se tím někdo jiný. Podíváme-li se na toho slovo z etymologického hlediska, zpočátku se nám nemusí zdát nějak problematické. Slovo laik pochází řeckého přídavného jména laikos a znamená „patřící k lidu“, a odvozující se od podstatného jména laos – lid.¹

V části novozákonní řečtiny a i v mimobiblické řečtině byl slovem laik myšlen „lid obecně“. Pokud bychom vzali Septuagintu, tak tam je tímto lidem myšlen „lid Boží“. V protikladu k tomuto Božímu lidu se pro pohanské národy používal pojem ethné, národy. Laikem je míněn každý, kdo patří k Božímu lidu, k danému místnímu křesťanskému společenství, včetně úřadů jáhnů, kněží, biskupů, a věří v Krista.²

Dnešní pojem slova laik se zakládá přímo na laikos, označující v mimobiblické řečtině nějakou *skutečnost, vztahující se na běžné lidi v protikladu k vládcům*.³ Jeho prvotní užívání bylo pro nějaké předměty a věci, ne však pro osoby. Teprve později dochází k pozvolnému přenášení na osoby, např. u Ozeáše se rozlišuje mezi lidem (laikos) a kněžími⁴ nebo u Klementa, který rozeznává kněží, jáhny a laiky.⁵

Teprve v době Tertuliána zdomácněl pojem laik jako ten, kdo je v církvi bez úřadu, ne-kněz. Sám Tertulián rozlišuje ordo sacerdotalis (kněží) a ordo ecclesiae (laici). Vyčleněním kléru se tak laici stávají samostatným stavem. Musíme však konstatovat, že v prvotní církvi toto rozdělení nemělo valný význam, šlo spíše o vymezení křesťanů vůči pohanskému světu.⁶

¹ Srov. NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 23.

² Srov. tamtéž 24–26.

³ NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 28.

⁴ Srov. NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 28.

⁵ Srov. tamtéž 36.

⁶ Srov. tamtéž 36–37.

1.2 Laici ve světle dokumentu *Lumen gentium*

Druhý vatikánský koncil přehodnocuje a nově pojímá církev, která od dob středověku byla zúžena na klérus.⁷ Vrací se tak biblické pojetí církve a zdůrazňuje ji jako Boží lid. To má i zásadní vliv na pojmání laiků v církvi. Jde především v první řadě o rovnost všech, teprve pak o rozlišení úřadů a služeb. Církev se tak neuskutečňuje v úřadech, hierarchii, ale všichni věřící tvoří církev. Církev jakožto Boží lid tak vykonává ve světě úřad prorocký, kněžský a královský.⁸

Zásadní význam pro nové pojmání laiků má věroučná konstituce *Lumen gentium*. V ní jsou laici „definováni“ jako *všichni věřící křesťané mimo členy stavu duchovenského a stavu řeholního, právně uznaného v církvi; tedy věřící křesťané, kteří – když byli křtem přivtěleni ke Kristu a učiněni Božím lidem, a tak se stali svým způsobem účastnými*⁹ na třech Kristových úřadech a to:

Na kněžském, kdy jsou povoláni k aktivní účasti a vykonávání liturgických služeb při bohoslužebných shromáždění ke slávě a oslavě Boha a spáse všech lidí; k životu v křesťanském manželství jakožto „domácí církvi“; jako ti, co stojí mezi Bohem a touto lidskou společností.¹⁰

Na prorockém, kdy jsou uschopněni a vybaveni ke svědectví víry a smyslu či citu pro víru a naději, kterou rozvíjejí a obohacují svým vlastním způsobem, a zároveň aby tuto svou sílu hlásat evangelium následně projevovali jak ve svém rodinném, tak i společenském životě.¹¹

Na královském jakožto zastánci a šířitelé Božího království v této lidské společnosti, potíráním hříchu v sobě samém a vedením boje proti nespravedlnosti a hříchu, naplňovat tuto lidskou společnost mravními hodnotami a obětovat se ve své lásce ke Kristu a pro druhé.¹²

Touto účastí laiků skrze svátosti na trojím Kristově úřadu se zakládá stejná rovnost a důstojnost všech věřících, celého Božího lidu: *společná je důstojnost údů, která vzniká z jejich znovuzrození v Kristu, společná je milost synovství, společné je povolání k*

⁷ Srov. NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 49–66.

⁸ Srov. tamtéž 89–91.

⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 31.

¹⁰ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 34.

¹¹ Srov. tamtéž, čl. 35.

¹² Srov. tamtéž, čl. 36.

*dokonalosti, jedna spása, jedna naděje a nerozdělená láska (... ..) je mezi všemi opravdová rovnost v důstojnosti a v činnosti společné všem věřícím při budování Kristova těla.*¹³

Stejná rovnost a důstojnost Božího lidu, jehož jsou laici nedílnou součástí, nás dovádí k tomu, že je jedno a společné povolání k apoštolátu církve – jedna apostolicita církve. *Apoštolát laiků je účast na vlastním spásném poslání církve. Křtem a biřmováním sám Pán pověřuje všechny k tomuto apoštolátu.*¹⁴ Z tohoto výroku docházíme k velmi podstatné a důležité věci – laici mají podíl na samém apoštolátu církve, k apoštolátu jsou pověřeni samotným Kristem a podílí se na spásném poslání církve. K tomuto apoštolátu církve je nikdo nedeleguje nebo nepovolává. Tento apoštolát církve mohou laici vykonávat podle svým vlastních možností a schopností. Ba ani obsahová stránka nebo přijetí tohoto apoštolátu církve se neděje nějakým propůjčením nebo povoláním od hierarchie, nýbrž pochází už z toho, že laici přijali svátost křtu a biřmování. Laici jsou tak svědky a živými nástroji poslání církve.¹⁵

Vedle tohoto „všeobecného“ apoštolátu církve jsou někteří laici povoláni *k bližší spolupráci na apoštolátu hierarchie.*¹⁶ K tomuto apoštolátu hierarchie jsou laici povoláváni nebo delegováni samotnou hierarchií. Tento hierarchický apoštolát je odlišný ve své podstatě od apoštolátu všeobecného.¹⁷

Laici mají spolu s kleriky a řeholníky díky své stejné křestní rovnosti a důstojnosti spoluodpovědnost za poslání církve. Tato rovnost a důstojnost má však u laiků jistá omezení, která je sice odlišují, ale nikoliv od nich oddělují. Tato jistá omezení mají svůj důvod v časném rázu laiků: *Vlastní a zvláštní vlastnost laiků je jejich časný ráz.*¹⁸ Tento časný ráz je pojímán jako místo setkání s Bohem, který laiky volá k sobě. Laici jakožto pokřtění křesťané žijí ve světě, tj. ve světském prostředí a v tomto světě působí, slouží Bohu (úřad kněžský), vydávají svědectví Kristu (úřad prorocký) a přetváří zřízení a činnost podle Božího zákona (úřad královský). Laici jsou svou povahou odlišný od kleriků, ale zasvěcený a sloužící Bohu.

Pokud mluvíme o povolání laiků, je třeba si uvědomit a vyjít z toho, že jejich prvořadým a základním povoláním je myšleno povolání ke svatosti, povolání k dokonalé lásce. *Tato orientace není pouze morální napomenutí, nýbrž bezvýhradný požadavek,*

¹³ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 32.

¹⁴ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 33.

¹⁵ Srov. NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 93.

¹⁶ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 33.

¹⁷ Srov. NEUNER Peter: Laici a klérus? Společenství Božího lidu. Praha 1997, 94.

vyplývají z tajemství církve.¹⁹ Církve jako mystické tělo Kristovo, kdy jeho jednotlivé údy – celý Boží lid – se podílejí na svatosti života jeho hlavy – Krista.

Celý Boží lid je neustále vybízen k tomu, aby touto cestou obnovy procházel skrze sílu evangelia, přihlášením se k apoštolům a přijetím jejich výzvy, tj. býti svatí v celém svém bytí. Všichni bez rozdílu, laici, klérus a řeholníci, celý Boží lid, mají podíl na všeobecné svatosti církve. *Všichni křesťané jakéhokoli stavu a zařazení jsou povoláni k plnému křesťanskému životu a dokonalé lásce.*²⁰ Pokud chceme vidět prapůvod pro povolání ke svatosti, tak ten se nachází ve svátosti křtu a k jeho obnově dochází v ostatních svátostech, mezi nimiž první místo zaujímá svátost oltářní – eucharistie.

Pokud mluvíme o povolání laiků ke svatosti, tak jejich každodenní pracovní a společenské konání a žití podle Ducha svatého a ve spojení s Bohem musí být především zakomponováno do jejich časného (světského) rázu a do jejich působení v pozemských (lidských) činnostech. Povolání ke svatosti je podstatnou součástí jejich důstojnosti a je s ním současně spojeno i poslání a odpovědnost, kterou mají v církvi a ve světě. Žitím svatosti budují laici církev jako společenství svatých a vůbec nezáleží na to, jestli tito laici jsou nějak „viditelní“, nepochopení či neuznávání tímto světem nebo významnými představiteli tohoto světa, ale Pán je s velkou láskou pozoruje a vidí, jak se neúnavně podílejí na růstu Božího království.

Do Druhého vatikánského koncilu byl velmi zdůrazňován především rozdíl mezi klérem a laiky, v tomto dokumentu je však vyjádřena snaha a dobrý úmysl nejen o smířlivý postoj vůči laikům, ale hlavně dát možnost laikům jakožto rovnoprávným partnerům podílet se na utváření obrazu církve.

1.3 Laici v kanonickém právu

Na tento pozitivní a vyvážený pohled na laiky v dokumentu *Lumen gentium* v mnohém navazuje i nový kodex kanonického práva. Dřívější kodex kanonického práva byl chápán jako právem kléru, kdežto nový kodex kanonického práva se snaží tento „nedostatek“ a „nálepku“ napravit. Jeho struktura odráží nové pojetí a chápání církve jako Božího lidu, který zdůrazňuje a ke kterému se vrátil Druhý vatikánský koncil. To se nám

¹⁸ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 31.

¹⁹ JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 16.

²⁰ DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 40.

jasně ukazuje ve stati o Právech a povinnostech všech věřících, kde podstatný význam má kánon 208: *Na základě znovuzrození v Kristu jsou si všichni křesťané skutečně rovni co do důstojnosti i činnosti. Na základě této rovnosti všichni spolupůsobí na rozvoji těla Kristova, každý podle svého postavení a úkolů.* Je zde řečena podstatná věc, kterou už zmiňuje dokument *Lumen gentium* – totiž základní rovnost všech bez rozdílu, jestli někdo zastává ten či onen úřad nebo funkci. Následující kánony se zmiňují o podílu křesťanů na evangelizačním poslání církve,²¹ o poslušnosti věřících vůči svým pastýřům.²² Tato poslušnost však nemá být slepě vedená, takže zodpovědnost za své jednání je nedotčena a zůstává. Hned následující kánon deklaruje věřícím právo sdělovat svým představeným „svoje přání a potřeby, zejména duchovní“,²³ ba dokonce právo a někdy i povinnost sdělovat pastýřům i ostatním věřícím své názory na to, co směřuje k dobru církve. Nové chápání věřících v Kodexu je takové, že jimi není myšleno „ovládané stádo, které má mlčet“, ale plnohodnotní věřící, kteří mají svá práva i povinnosti a zároveň sdělovat svoje názory na dění v církvi. Křesťané mají také právo rozvíjet apoštolské aktivity z vlastního podnětu a iniciativy.

Novinkou je podkapitola zabývající se právy a povinnostmi laiků. Kánon 225 § 1 mluví o právu a povinnosti apoštolátu vyplývající z křtu a biřmování, současně jsou laici povinni tento svět prosvětlovat duchem evangelia a svědectvím. Laici mohou být pověřováni takovými úřady, které kanonické právo zmiňuje a počítá s nimi.²⁴

Za jisté „zvláštní“ právo laiků lze považovat možnost vzdělávání se v naukách víry, studium teologie a získání příslušných akademických titulů, potažmo získat povolení od příslušné církevní autority vyučovat posvátné vědy.²⁵

Mimo těchto obecných věcí je možné laiky trvale ustavit do služeb akolyty a lektora. Tyto trvalé služby jsou však podle tradice církve vyhrazeny jen mužům a nezakládají nějaký nárok na odměnu.²⁶ Dočasně však mohou laici, bez rozdílu jestli jde o muže nebo ženu, zastávat službu lektora nebo jinou liturgickou službu.²⁷ K těmto trvalým i dočasným službám mají býti laici patřičně připraveni a mají k tomu získat i potřebné vzdělání.²⁸

²¹ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 211.

²² Srov. tamtéž, kán. 212 § 1.

²³ Srov. tamtéž, kán. 212 § 2.

²⁴ Srov. tamtéž, kán. 228 a 230.

²⁵ Srov. tamtéž, kán. 229.

²⁶ Srov. tamtéž, kán. 230 § 1.

²⁷ Srov. tamtéž, kán. 230 § 2.

²⁸ Srov. tamtéž, kán. 231 § 1.

Neméně důležitou a významnou možností je pověřit laiky k podílu na pastorační péči ve farnosti z důvodu nedostatku kněží při současném ustanovení kněze jako moderátora s pravomocemi faráře.²⁹

²⁹ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 517 § 2.

2 Účast laiků v pastoraci

V této kapitole se pokusíme zaměřit na možnosti laiků působit v pastoraci. Musíme si být vědomi toho, že zde uvedené informace nebudou podány vyčerpávajícím způsobem. Než ovšem toto téma začneme rozpracovávat, na úvod je dobré pro lepší pochopení následujícího, objasnit si, co je myšleno pojmem pastorage, její náplň a cílem.

2.1 Co je pastorage, její náplň a cíl

Pastoraci lze jistě po právu považovat za základní a také nejrozsáhlejší činnost, kterou církev koná. Když se pak budeme zamýšlet nad tím, co je vlastně náplň pastorage, tak se nám rozloží minimálně do dvou úhlů pohledu. Jedním pohledem je pozice pastýře a konkrétních požadavků vyplývajících z tradice a učitelského úřadu církve. Tím je myšleno, to, co s těmi věřícími a co pro ty věřící mají pastýři dělat, aby byli schopný v tom svém konkrétním prostředí a v těch svých daných životních situacích žít co nejpřesvědčivěji křesťanským životem. Druhým pohledem je pozice toho pastorovaného. Zde jde o to, co ti pastorovaní, o něž se ti pastýři mají postarat, chtějí, vyžadují a požadují. Jistě také nikoho nepřekvapí, že tyto dva pohledy těchto dvou skupin se mohou mnohdy odlišovat. Pohled toho pastýře má zahrnovat co největší šíři a množinu lidí v těch nejrůznějších podmínkách. Pohled toho pastorovaného je mnohdy na jedné straně neúplný a omezený osobními potřebami, na druhé straně pak šířením osobních zkušeností. Je třeba si dávat pozor na to, aby ani jeden z těchto pohledů nebyl zabsolutizován, protože tím ztrácí charakteristiku pastorage. Také je dobré si uvědomit, že chápání pastorage vždy je a bude pastorací s přesahem. Tím se myslí, že se netýká striktně jen křesťanů a jen vedení ke spáse. Týká se i lidí hledajících, bloudících či jinak lidí potřebných, ať už charitativně nebo jen prostým lidským kontaktem.³⁰

Pokud budeme mluvit o cíli pastorage, tak je dobré si říci, o co církvi vlastně jde, co je jejím úkolem. Nejvlastnějším úkolem církve je sčezit, uchovávat a předávat poklad víry a to v jeho nezkraslené a pravověrné podobě. Jinak řečeno: vést lidi ke spáse a to slovem a svátostmi. Tato činnost církve se neděje v nějakém vakuu, jakoby mimo, ale v konkrétním prostředí a v konkrétních životních situacích. Církve má mít na nich svůj podíl, podílet se na řešení těchto různých životních situacích lidí ve svém okolí. Chce-li toto své poslání

³⁰ Srov. OPATRŇY Aleš: Pastorage – pohled do naší domácí situace, in: Teologické texty 5 (1996) 156–157.

naplňovat, musí být toho schopna. Vždy tu bude problém, jestli se má církev věnovat práci pro ty lidi vně nebo se věnovat sama sobě, vlastním potřebám.³¹

Když to tedy shrneme: *Pastorací se míní působení církve z inspirace evangelia jak interní – tím je rozuměna pastorece věřících v užším slova smyslu, tak externí - tím je míněna jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve. Pastorece znamená zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia.*³²

V našem pojednání se tak budeme dívat na pastorační činnost laiků ze dvou hledisek. Jednak na jedné straně tu máme pastorační činnost laiků, která je dána jejich všeobecným kněžstvím, z bohaté a rozvinuté činnosti farní obce a diecéze, a potom je tu pastorační činnost, kterou laici vykonávají z důvodu nedostatku ordinovaných služebníků, což je otázka především kánonu 517, § 2.

2.2 Oblast pastoračního působení laiků všeobecně

V církevních dokumentech se dozvídáme a dočítáme, že pastýři v pravém slova smyslu jsou biskupové a kněží. Tímto prostým tvrzením však není vůbec řečeno, že by se laici neměli či nemohli účastnit nebo dokonce podílet na pastorační práci v církvi a církve. Ba právě naopak, řada církevních dokumentů vidí pastorační působení laiků trochu jinak.³³ Je však důležité říci, že to však zásadně není z důvodu nedostatků kněží, jak se také někdy uvádí.³⁴

Pokud se budeme zabývat a mluvit o práci laiků v pastorační oblasti, tak jejich možnosti účasti na ní vycházejí ze svátosti křtu a biřmování, což je uschopňuje k podílu na trojím Kristově úřadě a to především v těchto oblastech:³⁵

- V manželském životě při výchově svých dětí, jejich vedení k víře, péče a starost o „širší rodinu“, tj. své rodiči a prarodiče.

³¹ Srov. OPATRNÝ Aleš: Pastorece – pohled do naší domácí situace, in: Teologické texty 5 (1996) 156–157.

³² OPATRNÝ Aleš: Pastorece v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 5.

³³ Srov. JAN PAVEL II.: Christifideles laici. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 23.

³⁴ Srov. OPATRNÝ Aleš: Pastorece v postmoderní společnosti Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 106–107.

³⁵ Srov. tamtéž 108.

- V liturgické oblasti vykonáváním služby akolytů a lektorů, ministrantů, zpěváků ve sboru, komentátorů bohoslužeb, řízení liturgické modlitby, vedením bohoslužeb slova, pověřením kázání, udělování křtu či podávání nebo donášení svatého přijímání apod.
- V oblasti hlásání evangelia jako katecheté, učitelé náboženství, vedoucí exercicií.
- Ve vedení pastoračních rozhovorů jako pastorační asistenti.
- Péče a různé formy pomoci rodinám s malými dětmi, doprovázení nemocných a služba donášení eucharistie nemocným, jako charitativní pracovníci v církvi nebo různých institucích.
- Pomáhání starším lidem, kteří už tak moc nemohou.
- Svět, ve kterém působí jako svědci víry.

Není od věci si připomenout, že se někdy můžeme potýkat s určitým problémem s působením žen v pastorační práci. Proto je v této souvislosti dobré velmi zdůrazňovat a připomínat, že přestože *nebyly povolány k apoštolátu Dvanácti, a tím ani ke kněžskému úřadu*,³⁶ mají svým křtem a biřmování neodiskutovatelný podíl na trojím Kristově úřadě a to kněžském, prorockém a královském (pastýřském) a tím také jsou povoláni k apoštolátu církve, k hlásání evangelia.³⁷

Při pastoračním působení laiků je dobré mít na paměti, že tato jejich činnost nemá být lehkomyšlně a neodůvodnitelně činěna a vykonávána. V domnělých mimořádných situacích nemají být laici pověřováni úřady a úkoly, které přísluší ordinovaným služebníkům církve, aby tak nedocházelo k zatemňování a splývání služeb laiků a ordinovaných služebníků, kteří jsou k těmto úkolům pověřeni na základě svátostného kněžství. Služby laiků v pastorační oblasti mají mít na zřeteli především jejich světský ráz.³⁸ Laici mají umět využívat výhody svého stavu „ne-kleriků“ – nejsou oficiální autoritou, mají stejné problémy a starosti jako ostatní lidé, svým světským charakterem jsou přijatelní pro své okolí a nebudí strach a obavy, jako tomu může být u kleriků.

2.3 Pastorační působení laiků na úrovni diecéze a farnosti

Pokud vezmeme kodex kanonického práva nebo i právo partikulární, tak se laikům umožňuje v mnoha ohledech nést spoluzodpovědnost na životě místní diecéze nebo farnosti.

³⁶ JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 49.

³⁷ Srov. JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 49.

³⁸ Srov. tamtéž, čl. 23.

Pokud jde o diecézi, velmi se doporučuje zřizování diecézních pastoračních rad v závislosti na místních okolnostech. Tyto diecézní pastorační rady mají poskytnout prostor pro bližší a vzájemnější spolupráci mezi laiky a klérem a mají napomoci tomu, aby tato spolupráce mnohdy přecházela až ve spoluodpovědnost a dále se mohla intenzivně rozvíjet.

Kodex kanonického práva také umožňuje laikům účastnit se na diecézních koncilech či synodách a tato jejich účast má být přínosem pro sounáležitost a vzájemnou spolupráci pro toto místní společenství – partikulární církve. Biskupské konference se mají snažit o další zapojování a spoluúčast laiků na národní nebo místní úrovni.³⁹

Protože však pastorační působení laiků se děje především na úrovni farnost, která je pořád pokládána za hlavní prostor pro věřící, i když ne prostorem jediným, tak se zaměříme hlavně na ni. Farnost je *určité, natrvalo zřízené společenství křesťanů v místní církvi svěřené pod vedením diecézního biskupa do pastorační péče faráři, jejímu vlastnímu pastýři*.⁴⁰ Je to *Boží rodina*,⁴¹ která je viděna jako *společenství věřících*⁴² a ukazuje *svátostné pouto jejího plného společenství s všeobecnou církví*.⁴³ Farnost je zároveň nejnižší (základní) a nejkonkrétnější článek církve, příbytkem uprostřed lidské společnosti. Stejně jako na úrovni diecéze, tak i ve farnostech je velmi doporučováno zřizování farních pastoračních rad. Ty se pak mají aktivním přístupem a postojem zapojovat do „řízení“ farností a pomáhat tak k jejímu rozvoji a rozkvětu.

V mnoha farnostech se můžeme setkat s nepřeberným množstvím různých forem aktivit, jako je např. farní charita, poutní zájezdy, různé formy vzdělávání (katecheze, modlitební kroužky, výuka náboženství, historie v souvislostech k současnosti), ekumenická setkání, spolupráce s místním zastupitelstvem atd.

K tomu, aby bylo možné konat a uskutečňovat tyto určité formy aktivit, je potřebné následující. Jednak sami laici musejí vůbec chtít se těchto aktivit zúčastnit, vystoupit z dosavadní pasivní ulity, aktivním přístupem se tak do nich zapojit a převzít na sebe tu odpovědnost. Na druhou stranu tu pak musí být ochota kněží umožnit laikům převzít tuto odpovědnost za mnohé aktivity a podporovat je v tom. To znamená, že tímto máme na

³⁹ Srov. JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 25.

⁴⁰ Kodex kanonického práva, Nakladatelství Zvon, Praha, 1994, kán. 515 § 1.

⁴¹ JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 26.

⁴² JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 26.

⁴³ JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 26.

mysli aktivní spolupráci mezi laiky a kněžími, ke které, jak jsme se již zmiňovali, nás nabádají a doporučují i církevní dokumenty.⁴⁴

Vedle těchto zmíněných a uvedených možností působení laiků tu též během určitého času a z jistých reálných potřeb církve vykrytalizovaly služby v pastoraaci, které však kodex kanonického práva nezná a nejsou v něm popsány, přesto jsou mnohdy velmi přesně specifikovány v partikulárním právu. Jako jeden z příkladů můžeme uvést pastorační asistenty nebo také pastorační referenty. Jedná se o teologicky vzdělané laiky, kteří pracují ve službách církve, mnohdy na hlavní úvazek. V této souvislosti je vhodné a prospěšné říci, že by se pastoračním asistentům měly ukládat takové úkoly, které tradičně náležejí laikům, jako jsou úkoly ve sdružených farnostech, podpora služeb církevním nositelům úřadů či pověřovat je určitou částí farní pastorece.

Také se je dobré zmínit, že v rámci života církve, v diecézi nebo farnosti by se nemělo zapomínat na určitou rozdílnost mezi muži a ženami a to nejen fyzickou. Bohem byla tato dvě pohlaví stvořena proto, aby se vzájemně podporovala a doplňovala. Se svými úkoly zde nestojí proti sobě, nemělo by jít mezi nimi ani o boj, o to „převálcovat“ jeden druhého. Každé z těchto pohlaví je povoláno ke službě společenství svým zvláštním, nezaměnitelným a neopakovatelným způsobem.

2.4 Pastorační působení laiků dle kánonu 517 § 2 CIC

V současné době jsou velké problémy s farnostmi, které nejsou trvale či přechodně obsazené kněží. Proto, *jestliže pro nedostatek kněží se diecézní biskup rozhodl, že svěřit účast na pastorační péči o farnost jáhnovi nebo jiné osobě, která není kněz, nebo společenství osob, ustanoví některého kněze, který mocí a zmocněními faráře bude řídit pastorační péči.*⁴⁵ V praktické situaci takto pověření laici v těchto farnostech vykonávají služby administrativně-technické, ale také se podílí na pastorační práci. Tito laici jsou pak pro ostatní farníky těmi osobami, na které se oni obracejí a zároveň se k nim chovají jako k „církevním osobám“. Tito pověření laici často také vedou bohoslužbu slova.

Je důležité hned na začátek říci, že jde o stav nouzový, ne trvalý, jak už je jasné patrné z daného znění kánonu a uplatňuje se jen v případě, kdy nelze zajistit řádné řízení a spravování farnosti knězem. Tento nouzový stav přichází v úvahu vždy jen pro tu danou a

⁴⁴ Srov. JAN PAVEL II.: *Christifideles laici*. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996, čl. 37.

⁴⁵ Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 517 § 2.

konkrétní farnost, nikoliv pro farnosti. Je tedy na posouzení příslušného diecézního biskupa, zda jsou pro to příslušné podmínky.

Samořejmě to s sebou přináší mnohé problémy. Jde tu hlavně o to, jestli bude možné pověřeného laika po této určité přechodné době také posléze odvolat, jestli farníci budou při trvalejším působení pověřeného laika pak posléze schopni správně chápat podstatu kněžské služby (kněžského svěcení), jestli nedojde k jejímu „zatemnění“ a jestli to pak nepovede k rozšíření současných a dosud existujících služeb o služby nové. Ale především je tu jedno a to dost podstatné ekleziologické hledisko: slavení eucharistie ve farnosti je středem a vrcholem života církve a ten, který ji přisedá a pastýř farnosti má být jedna a táž osoba, což v tomto případě dozajista není.

Nejvhodnějším užitím tohoto kánonu je v těchto uvedených případech: jako je nemoc, dovolená či jiná dočasná nepřítomnosti kněze (lázně, rekonvalescence). Zde můžeme jasně říci, že jde o situace doslova přechodné a proto je při nich velmi žádoucí, aby se chod farnosti nezastavil, ale pokračoval dále a zároveň, aby k tomu pověřený laik byl už předem určen farářem pro tuto přechodnou pastorační práci (nedělní bohoslužba bez přítomnosti kněze, určité církevní a administrativní činnosti). V těchto uvedených případech je farníkům jasně zřetelné, že jde o přechodný případ a situaci a současně o neúplnou náhradu za svěcené osoby.

3 Služba v liturgické oblasti (leiturgie)

Jak už jsme si říkali v předešlých kapitolách, laici mají díky svému křtu podíl, samozřejmě každý svým způsobem, na všeobecném kněžství, které pak společně se svátostným (hierarchickým) kněžstvím tvoří jedno kněžství Kristovo a to má souvislost i s chápáním církve jakožto živého společenství Božího lidu a toto chápání církve se projevuje i v pojetí liturgie, na které se podílí celá církevní obec, která má při tom rozdělené role a úlohy. Toto nové chápání otevřelo prostor i pro liturgické služby laiků.

Na následujících stránkách se pokusíme některé z liturgických služeb laiků nastínit a popsat. Mezi těmito službami můžeme rozlišovat takové, které mohou vykonávat jen muži-laici, pak takové, které mohou vykonávat laici bez rozdílu pohlaví a nakonec takové, ke kterým jsou laici pověřeni příslušnou církevní autoritou.

3.1 Liturgické služby akolyty a lektora

3.1.1 Akolyta

Akolyta je na Západě znám už od 3. století, kdežto Východ toto svěcení a úřad nezná. Jenom je známý u Arménů a ti jej zase převzali ze Západu. Jeho úkolem bylo pomáhat při přinášení a donášení hostií, lámání chleba a biřmování. Původně nepatřil akolyta mezi tzv. nižší svěcení, jím se stává teprve až od 9. století. V pozdější době, od středověku, význam tohoto úřadu upadá, jeho úkoly postupně přešly na ministranty. Na základě Motu proprio *Ministeria quaedam* je znovu obnovena laická liturgická služba akolyty. Do této služby akolyty mohou být trvale ustanoveni a to liturgickým obřadem pouze muži⁴⁶ a to z důvodu úctyhodné tradice.⁴⁷ To je také důvod, proč je v některých zemích tato liturgická služba svěřována jen kandidátům na kněžství.

Vymezení služby

Akolyta je určen k tomu, aby prováděl službu u oltáře a současně pomáhat knězi a jáhnovi. Hlavně se má starat o přípravu oltáře a posvátných nádob, pomáhat knězi při přejímání darů od zástupců lidu, přinášet k oltáři chléb a víno a podávat je knězi. Pokud to

⁴⁶ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 230 § 1.

vyžaduje mimořádná situace, může podávat věřícím eucharistii jako její mimořádný přísluhovatel, v případě podávání pod obojí způsobou a není-li přítomen jáhen, podávat přijímajícím kalich nebo ho držet, pokud se podává namáčením. Po přijímání akolyta pomáhá knězi nebo jáhnovi očistit posvátné nádoby. Pokud není přítomen jáhen, tyto posvátné nádoby odnese na stůl a tam je vyčistí a upraví.⁴⁸ V mimořádných případech může akolyta vystavit věřícím k veřejné úctě Nejsvětější svátost a pak ji znovu uložit, nikdy však Nejsvětější svátosti nežeňná.⁴⁹ Také pokud je to potřeba, donáší pověřený akolyta eucharistii nemocným.⁵⁰

Přijetí služby

K přijetí služby akolyty musí kandidát mít příslušný věk a vhodné vlastnosti stanovené příslušnou biskupskou konferencí, potřebuje získat patřičné vzdělání,⁵¹ mít pevnou vůli sloužit Bohu a věřícím, umět vše, co se týká slavení bohoslužby a snažit se tak pochopit její hluboký duchovní smysl. Potřebné znalosti akolyté získávají absolvováním teologické fakulty, teologicko-liturgickou přípravou, kurzem určený pro akolyty. Např. v brněnské diecézi se příprava akolytů provádí formou dvouletého kurzu, který pořádá katechetické centrum v rámci pastoračního střediska.

Trvalé ustanovení do služby

Na základě Motu proprio Pavla VI. *Ministeria quaedam* z 15. srpna 1972 se akolyta uvádí do služby v rámci eucharistické slavnosti tak, že po evangeliu jsou nejprve kandidáti představeni biskupovi (nebo vyššímu představenému v kněžském řeholním institutu). Ten pak k nim má promluvu. Po ní následuje biskupova modlitba, po které kandidáti jednotlivě předstupují před biskupa, od kterého symbolicky přejímají nádobku s hostiemi nebo vínem ke slavení eucharistie. Pak pokračuje slavení eucharistie. (Někteří) akolyté přinášejí k přípravě obětních darů misky s hostiemi a kalich s vínem. Ke společenství přistupují akolyté hned po jáhnech. Někoho z akolytů může biskup vyzvat, aby pomohl s podáváním eucharistie.⁵²

⁴⁷ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 152.

⁴⁸ Srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 98.

⁴⁹ Srov. Sváté přijímání a úcta eucharistie mimo mši, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, čl. 91–92.

⁵⁰ Srov. tamtéž, čl. 17.

⁵¹ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 231 § 1.

⁵² Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 152.

3.1.2 Lektor

Původně čtením z Písma svatého při bohoslužbě byl pověřován kdokoliv, tj. ten, kdo byl pro to vhodný. Pramenilo to ze židovské synagogální praxe, kde mohli číst kromě mužů i ženy. Teprve v pozdější době, zhruba od 2. století se začíná formovat stav lektorů, od 6. století se stává svěcený úřad nutným ke kněžství. V raném středověku význam tohoto úřadu upadá. Na základě Motu proprio *Ministeria quaedam* je znovu obnovena laická liturgická služba lektora. Trvale ustanovení do této služby a to liturgickým obřadem mohou být pouze muži⁵³ a to z důvodu úctyhodné tradice.⁵⁴ To je také důvod, proč je v některých zemích tato liturgická služba svěřována jen kandidátům na kněžství.

Vymezení služby

Lektor je určen k předčítání Božího slova z Písma svatého během liturgického shromáždění, kromě evangelia. Pokud chybí žalmista, může lektor pronášet žalm mezi čteními. V případě nepřítomnosti jáhna nebo kantora, může také pronášet úmysly v přímlovách a usměrňovat zpěv či účast věřících při bohoslužbách.⁵⁵

Lektor je také určen k tomu, aby se staral o přípravy, výchovu a provázení těch věřících ve farnosti, kteří jsou dočasně pověřeni předčítat Boží slovo při bohoslužbách, ale současně i k vedení biblických kroužků nebo společenství.⁵⁶

Přijetí služby

K přijetí služby lektora musí kandidát mít příslušný věk a vhodné vlastnosti stanovené příslušnou biskupskou konferencí, potřebuje získat patřičné vzdělání,⁵⁷ mít pevnou vůli sloužit Bohu a věřícím, snažil se den co den více přilnout k Písmu svatému a snažit se tak pochopit jeho hluboký duchovní smysl. Potřebné znalosti lektoři získávají absolvováním teologické fakulty, teologicko-liturgickou přípravou, kurzem určený pro lektory. Např. v brněnské diecézi se příprava lektorů provádí formou dvouletého kurzu, který pořádá katechetické centrum v rámci pastoračního střediska.

Trvalé ustanovení do služby

⁵³ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 230 § 1.

⁵⁴ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis *Getsemany* 7 (2004) 144–145.

⁵⁵ Srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 99.

⁵⁶ Srov. Všeobecné pokyny k Mešnímu lekcionáři, in: *Dokumenty liturgické obnovy*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, čl. 51.

⁵⁷ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 231 § 1.

Na základě Motu proprio Pavla VI. *Ministeria quaedam* z 15. srpna 1972 se lektor uvádí do služby v rámci bohoslužby slova nebo eucharistické slavnosti. Po evangeliu jsou kandidáti představeni biskupovi (nebo vyššímu představenému v kněžském řeholním institutu). Ten pak k nim má promluvu a po modlitbě přistupují kandidáti jednotlivě před biskupa, který jim symbolicky předá Písmo svaté.⁵⁸

3.2 Liturgické služby pro muže i ženy

3.3.1 Ministrant

Ministrantská služba je jednou z laických liturgických služeb, o které se zmiňuje i konstituce *Sacrosanctum concilium*⁵⁹ a která vykrytalizovala během určitého času. Původně tuto liturgickou službu konali kněží, ale zhruba od 13. století dochází z důvodu jejich nedostatku k jejímu vykonávání z řad laiků.⁶⁰

Jde o liturgickou službu u oltáře na způsob akolyty a k jejímu přijetí má být dotyčný laik obeznámen s jejími úkoly pro její správný výkon a to vhodnou katechezí. Tuto službu se podle dávného a osvědčeného doporučuje vykonávat chlapcům a mužům, protože z nich vzešel nemalý počet ordinovaných služebníků. Tím se ale neříká, že je tato liturgická služba vyhrazena jenom chlapcům a mužům. Tuto liturgickou službu mohou též přijmout a vykonávat děvčata a ženy a to na základě povolení příslušného diecézního biskupa a zachování příslušných norem.⁶¹

3.3.2 Chór (schóla)

Počátek pěveckých sborů při liturgii sahají až do raného středověku. Původně v nich zpívali skupiny kleriků. Úkolem těchto pěveckých sborů bylo přednášet stejné aklamace. K jejich částečnému „laicizování“ dochází během 5. a 6. století, kdy vedle

⁵⁸ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis *Getsemany* 7 (2004) 144–145.

⁵⁹ DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, in: Dokumenty II. vaticánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 29.

⁶⁰ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis *Getsemany* 7 (2004) 141–142.

⁶¹ Srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Instrukce *Redemptionis Sacramentum*, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 47.

kleriků se stávali členy těchto sborů i chlapci ze škol liturgického zpěvu. Ženy v těchto sborech mohly zpívat od 18. století.

V dnešní době, jak nám uvádí konstituce Sacrosanctum concilium,⁶² jsou členové chrámového sboru bráni tak, že také vykonávají liturgickou službu. Jejich úkolem je pečovat o *správné provedení různých druhů zpěvu těch textů, které jim přísluší*, tj. zpívají proprium a ordinarium, a podporují činnou účast věřících na společném zpěvu.⁶³

3.3.3 Kantor (zpěvák) a žalmista

Slovo kantor (latinsky zpěvák) je doloženo už ve 4. století. Původně to bylo označení pro člena schóly a tato služba byla svěřována klerikům. Když došlo ve středověku k nástupu vícehlasých zpěvů, je umožněno i uplatnění laikům.

Dnešní doba moc nerozlišuje mezi kantorem a žalmistou. Posláním kantora je řízení a doprovod zpěvu lidu, zanotování zvolání a zpěvu, zajišťování bohatého a střídavého zpěvu obce. V praktickém životě tak jeho funkci přebírá varhaník.⁶⁴ Žalmistovi přísluší přednášet *žalm nebo jiné biblické kantikum mezi čteními. Aby svůj úkol mohl řádně zastat, je třeba, aby uměl zpívat žalmy i správně vyslovovat a předčítat.*⁶⁵

3.3.4 Vedoucí schóly nebo sboru

V instrukci Musicam sacram se o něm mluví jako o magistru.⁶⁶ Úkolem jeho služby tkví v tom, aby správně dokázal pojímat zpěvy, které chór nebo schola přednášejí, správně a vhodně je zařazoval během bohoslužby a tak ji co nejlépe oživoval. Když vybírá to, co má být přednášeno, má dbát o to, aby se hudební prvky rozvinuly do umělecké formy, aby docházelo k respektování funkce liturgické a vše směřovalo ke prospěchu zpěvu celé obce.⁶⁷

⁶² Srov. Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Instrukce Redemptionis Sacramentum, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 47.

⁶³ Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 63.

⁶⁴ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 154.

⁶⁵ Kongregace pro bohoslužbu a svátosti, Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 67.

⁶⁶ Srov. Posvátná kongregace obřadů: Instrukce O hudbě v posvátné liturgii Musicam sacram, 1967, čl. 20.

⁶⁷ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 154.

3.3.5 Varhaník

S varhaníkem jako takovým se setkáváme zhruba od 10. století a to v důsledku instalace varhan v kostele ve Winchesteru. Je ale známo, že varhany dostal už jako dar franký král Pipin v 8. století od byzantského císaře Konstantina V. Původním posláním varhaníka bylo zajišťovat jednohlasý doprovod.⁶⁸

V dnešní době varhaník svou *sólovou hrou doprovází průvod na úvod a závěr bohoslužby, doprovod zpěvu lidu, přípravu obětních darů, obřad communia a chvíle určené k meditaci.*⁶⁹ Kromě toho je třeba dbát o příslušné vzdělávání varhaníků, ať občasné nebo pravidelné.

3.3.6 Komentátor

Jde o liturgickou službu, která byla zavedena v roce 1958 instrukcí o církevní hudbě. V této službě šlo o aktivní podporu účasti lidu, hlavně při komplikovaných liturgických slavnostech a to formou určité nápovědy a vysvětlování toho příslušného obřadu. Konstituce Sacrosanctum concilium potvrzuje liturgickou formu této služby.⁷⁰ V současné době přísluší komentátoru takový úkol, *kdy věřícím podle vhodnosti krátce vysvětluje obřady a dává pokyny; uvádí je tak do slavení bohoslužby, aby ji lépe porozuměli. Je třeba, aby výklad komentátora byl předem připraven a vyznačoval se stručností.*⁷¹ Z praktického pohledu pak tato liturgická služba připadá v úvahu při větších a významnějších bohoslužbách jako jsou bohoslužby v době velikonočního tridua či během bohoslužeb při svěcení biskupa, kněze, jáhna, biřmování, svěcení kostela.⁷²

3.3.7 Kostelník

Službu kostelníka nemůžeme brát přísně vzato jako službu liturgickou. Jde spíše o pomocnou službu, ale jistě velmi důležitou. Původně byl nazýván custosem (strážcem)

⁶⁸ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 154.

⁶⁹ DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 155.

⁷⁰ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 29.

⁷¹ Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2005, čl. 105b.

⁷² Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 155.

nebo také sakristiánem. To charakterizovalo jeho původní náplň služby. Dokonce pro vykonávání této služby bylo nutné mít nižší svěcení.⁷³

Dneska kostelník běžně plní úkoly, které souvisejí s přípravou oltáře, liturgických rouch či různých liturgických věcí používaných během bohoslužby. Mnohdy se stará o organizaci, klid a hladký průběh bohoslužby v chrámovém prostoru.

3.3.8 Pomocnice/pomocník při bohoslužbách s dětmi

Jedná o novou liturgickou službu, která byla zavedena v rámci reformy liturgie po Druhém vatikánském koncilu.

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti ve vydaném Direktoriu pro mše s dětmi s touto novou liturgickou službou počítá a předpokládá ji. Během těchto bohoslužeb má být několik dospělých (bez rozdílu jestli se jedná o muže nebo ženy), kteří mají vhodným způsobem, pokud je to nutné, dětem pomáhat.⁷⁴ K této službě není vyžadováno nějaké zvláštní vzdělání. Svým způsobem jsou velmi žádoucí určité osobní předpoklady: vřelý vztah k dětem, aktivní podíl účasti ve farnosti. To nás vede k tomu, že vhodnými adepty mohou být učitelé a učitelky, rodiče, mladí lidé. Z důvodu velkého spektra práce těchto pomocníků, je žádoucí vytvoření určité stálé skupiny neboli týmu.

Tato skupina se zabývá nejen samotnou přípravou bohoslužby pro děti takovým způsobem, aby byla srozumitelná a snadno pochopitelná pro ty děti, ale i sladěním těchto „dětských bohoslužeb“ s jinými bohoslužbami a s výukou náboženství ve farnosti. Tou přípravou je myšleno vytvoření určitého časového harmonogramu, struktura bohoslužby, výběr vhodných textů a písní, výběr potřebných pomůcek, vše s ohledem na chápavost dětí.

K této práci též patří vyhodnocování činnosti skupiny a sdílení zkušeností, které mají v jiných farnostech.

3.3.9 Skupina pro přípravu liturgie

I toto je nová liturgická služba, která byla ustanovena v souvislosti s reformou liturgie po Druhém vatikánském koncilu. *Úkolem této skupiny je mít péči o všechno, co*

⁷³ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 155.

⁷⁴ Srov. Kongregace pro bohoslužbu: Direktorium pro mše s dětmi, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, čl. 24.

*souvisí s liturgií v obci, a dále, plánovat a připravovat její liturgické slavnosti. Může tvořit specializovanou sekci farní pastorační rady.*⁷⁵

Když vyjdeme z úkolu, který tato skupina má, tak v první řadě členy musí být ti, co mají povinnost přípravy liturgie tzv. „v popisu práce“ – jedná se o faráře, varhaníky, vedoucí sboru či jáhny. Další členy z řad laiků je vhodné vybírat mezi těmi farníky, kteří se aktivně účastí na životě farní obce, jsou seznámeni s úkoly, které této skupině přísluší a jsou ochotni se jich zhostit, plnit je a nést tu odpovědnost.⁷⁶

Skupina sestavuje plán slavení dob, svátků a bohoslužeb přiměřený situaci dané farní obce. Proto je potřebné a záhodné, aby se do této skupiny zapojil co největší podíl lidí a spolupracovníků z farní obce. Je to důležité proto, že liturgie je „vrcholem k němuž směřuje činnost církve“ a stále má mít povahu „slavnosti víry“.

Také je vhodné a potřebné, aby se skupina pravidelně scházela. Jak často, to závisí na konkrétních situacích. Co se má probírat při těchto jednání už vyplývá z povahy skupiny – otázky, které jsou spojeny s liturgickým životem farní obce. V první řadě se věnuje velká pozornost nedělním bohoslužbám, dále pak různým bohoslužebným shromážděním a slavnostem. Doporučuje se, aby členové skupiny byli patřičně vzděláváni. Skupina by měla provádět hodnocení své činnosti, kouknout se zpět, a říci si, nakolik se podařilo předsevzaté úvahy a závěry uskutečnit a zda byli smysluplné.⁷⁷ Je však dobré mít pořád na paměti, že práce této skupiny je službou pro duchovní život věřících.

3.3.10 Kmotrovství

Bez nadsázky je možné říci, že kmotrovství patří vůbec k nejstarší laické liturgické službě a která jako taková přetrvala od dob prvotní církve až po současnou dobu. Kmotrovství v dnešní katolické církvi latinského obřadu může být jednak křestní a jednak biřmovací. Starověk tuto věc neznal a neřešil, protože se v té době udělovali obě svátosti současně. Zhruba tak od 5. století začíná převládat v západní církvi tradice udělovat tyto dvě svátosti zvlášť, východ si jednotu těchto obou svátostí udržel do současné doby. To mělo za následek, že tu vzniklo „dvojitý“ kmotrovství, které v církvi přetrvalo a udrželo se do současné doby.

⁷⁵ DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 157.

⁷⁶ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004) 154.

⁷⁷ Srov. tamtéž 155.

3.3.10.1 Křestní kmotrovství

Jak už jsme naznačili, je křestní kmotrovství známé už od počátků křesťanství a vzniklo v souvislosti se křtem dospělých a s dobou přípravy těchto dospělých – katechumenátem. Kmotr tam vlastně měl funkci učitele, „svědka“ za dotyčného katechumena a také si byl vědom toho, že katechumen má opravdu vážné úmysly a to jeho obrácení na víru je upřímné a opravdové. Ze strany kmotra tu byl úkol dotyčného katechumena seznámit s životem v místní křesťanské obci, posilovat ho Božím slovem, svým vlastním příkladem, vedením a následováním Krista a všestranně mu pomáhat v době bezprostřední přípravy a při samotném křtu. Během doby katechumenát ztrácel na významu, protože se s postupem doby odehrávaly jen křty dětí, přesto úloha kmotra i nadále zůstávala. Došlo ale k pochybnému pojetí, kdy byla vytlačována role rodičů jako těch, co mají zodpovědnost za křest a výchovu ve víře a to v důsledku teorie duchovního příbuzenství. Toto pochybné pojetí se podařilo odstranit až nových obřadem křtu v roce 1969.⁷⁸

V současné době se pojetí kmotrovství ustálilo jako služba pomocná, i když ne služba nevýznamná. Kmotr tu představuje jednak zástupce příslušné farní obce, viditelného prostředníka s vazbou ke společenství věřících, zároveň smí ve shodě s rodiči podílet se na řešení svízelných otázek výchovy, hledání povolání svého kmotřence, dodávat mu odvalu a nastiňovat mu cestu.⁷⁹ Právo na výběr kmotra mají rodiče, pokud se jedná o křest dítěte, nebo sám křtěnec, pokud se jedná o křest dospělého.

Na tuto službu jsou také kladeny určité požadavky, za kterých ji je možné přijmout. Kmotr má být schopný a úmysl převzít dotyčný úkol; má mít zralost víry a křesťanského života což má i souvislost s věkem kmotra; sám musí být pokřtěný a biřmovaný, má přijímat eucharistii; musí být katolíkem a nemá být v žádném církevním trestu; nemá to být nikdo z rodičů.⁸⁰

3.3.10.2 Biřmovací kmotrovství

Tím, že v západní církvi zhruba od 5. století došlo k oddělení svátosti biřmování od svátosti křtu, vyvstal tu požadavek na biřmovacího kmotra. Vzhledem k tomu, že tu vyvstal problém v důsledku duchovního příbuzenství, docházelo k tomu, že byli vybíráni

⁷⁸ Srov. ADAM Adolf: Liturgika, Praha: Vyšehrad, 2001, 158.

⁷⁹ Srov. tamtéž 159.

⁸⁰ Srov. Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987, čl. 10.

za biřmovací kmotry starší lidé, kněží, případně tu byly případy i společného kmotrovství.⁸¹

Nový obřad biřmování z roku 1971 velmi nabádá a doporučuje, aby křestní kmotr byl zároveň i kmotrem biřmovacím. Tímto je velmi zřetelně naznačena vazba a provázanost mezi křtem a biřmováním, současně i „koncentrací“ úkolů do osoby jednoho kmotra. Požadavky na biřmovacího kmotra jsou ve své podstatě shodné s požadavky na křestního kmotra.⁸²

3.3 Liturgické služby vykonávané z pověření církevní autority

Po Druhém vatikánském koncilu bylo laikům přiznáno, kromě pole evangelizace, také určité aktivity spojené s působením kněze. V letech po koncilu stále více laici působili i v rámci liturgické a svátostné oblasti, tj. v oblasti, která byla výhradně záležitostí kněží. Bylo to především na územích a oblastech, kde se projevoval nedostatek kněží a to nejen z důvodu svého všeobecného kněžství.

Proto může *Instrukce k některým otázkám ohledně možností laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími* z 15. srpna 1997 mnohé překvapovat svými praktickými omezeními. Z napsaného je možné usuzovat, že instrukce se obává přílišného ohrožení profilu kněžského povolání a stírání rozdílu mezi laiky a kněžími, což má za následek přílišné zdůrazňování a ostré vymezování se vůči laikům. Uvedeme si ze zmíněné instrukce několik příkladů možného pověření laiků příslušnou církevní autoritou.

Vedení bohoslužby bez kněze

Bohoslužby bez kněze pod vedením laiků představují „zvláštní“ liturgickou službu. Tato služba se vykonává v duchu zvláštních norem, které vydává příslušná církevní autorita. K této službě jsou laici pověřeni zvláštním příkazem od biskupa, který k tomu udělí příslušné pokyny jako je délka trvání, místo konání, za jakých podmínek se bude konat a určí zodpovědného kněze. Do bohoslužby bez kněze se nesmí vkládat eucharistická modlitba a to žádnou formou.⁸³

⁸¹ Srov. DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis *Getsemany* 7 (2004) 141.

⁸² Srov. ADAM Adolf: *Liturgika*, Praha: Vyšehrad, 2001, 178; *Uvedení do křesťanského života*, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987, čl. 10.

⁸³ Srov. *Instrukce k některým otázkám ohledně možností laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími*, Praha: sekretariát Česká biskupská konference, 2001, čl. 7 § 1.

K vykonávání a vedení této bohoslužby jsou vybíráni nejdříve laici, kteří jsou akolyty nebo lektory, a pokud nejsou, tak jiní vhodní laici – muži či ženy, nejlépe teologicky vzdělaní.

Udílení svátosti křtu

Udílení svátosti křtu laikem jakožto mimořádného udělovatele se děje v převážné míře na misijních územích, kde bývá mnohdy nedostatek ordinovaných služebníků a kde je k tomu laik pověřena a určen nebo v případech zvláštní potřeby jako je udílení svátosti křtu v nebezpečí smrti.⁸⁴

Protože laici jsou uschopněni udílet svátost křtu, měli by být povinně seznámeni s obřadem křtu v případech nenadálé nutnosti a to příslušným knězem, jáhnem či katechetou. Biskupové mají k tomuto úkolu poskytnout potřebné prostředky. V první řadě se má jednat o rodiče, učitele, katechety, lékaře a zdravotní sestry, porodní asistentky, sociální pracovníce.⁸⁵

Asistence při uzavírání manželství

Řádným oddávajícím je ordinovaný služebník. Zmocnit laiky k asistenci uzavření manželství se může, pokud jsou splněny tři podmínky: diecézní biskup udělí takové pověření z nedostatku kněží a jáhnů, pro svou diecézi má souhlas a příznivé vyjádření příslušné biskupské konference a má také nutné oprávnění a dovolení od Apoštolského stolce.⁸⁶

K asistenci pro uzavírání manželství se vybere k tomu vhodný laik, který je schopen provést příslušné poučení snoubenců a je schopen řádným způsobem vykonávat předepsanou bohoslužbu uzavírání manželství.⁸⁷

3.4 Liturgické služby v pražské arcidiecézi vykonávané z pověření církevní autority⁸⁸

Kromě některých příkladů ze zmíněné instrukce si pro určitou názornost a dokreslení uvedeme některé formy pověření laiků v pražské arcidiecézi. Jedná o služby, ke

⁸⁴ Srov. Instrukce k některým otázkám ohledně možností laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími, Praha: sekretariát Česká biskupská konference, 2001, čl. 11.

⁸⁵ Srov. Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987, čl. 16–17.

⁸⁶ Srov. Instrukce k některým otázkám ohledně možností laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími, Praha: sekretariát Česká biskupská konference, 2001, čl. 10.

⁸⁷ Srov. Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, kán. 1112

⁸⁸ Tato podkapitola dle Interních materiálů Arcibiskupství pražského, ACAP 12/97 čj. 4344/97. Nepublikováno.

kterým jsou laici pověřeni bez rozdílu pohlaví (muži i ženy) na základě kánonu 230 § 3. Jde o službu eucharistie a službu Božímu slovu.

Služba eucharistie

Tato služba je určena pro ty, kdo buď podávají svaté přijímání při mši nebo je donášejí nemocným. Pro výkon této služby je kvalifikačním předpokladem buď absolvování kurzů Lektor a Akolyta nebo krátký kurs (4 večery) pro ty, kdo slouží eucharistií. Pověření k této službě je na dobu tří let, prodloužení vždy po pěti letech a to písemně na doporučení faráře.

Služba Božímu slovu

Tato služba je určena pro ty, kdo konají službu lektora při mši, vedou biblické skupiny a věnují se i jinak službě Božímu slovu. Kvalifikačním předpokladem pro výkon této služby jsou tři ročníky dálkového studia na KTF a liturgická příprava v Pastoračním středisku nebo absolvování kurzu Lektor pro službu Božímu slovu či Lektor a Akolyta pro zbývající služby. Pověření k této službě je na dobu tří let, prodloužení vždy po pěti letech a to písemně na doporučení faráře.

4 Služba v oblasti svědectví (martyria)

V této závěrečné kapitole se zaměříme na oblast působnosti laiků jako hlasatelů evangelia a svědků víry. Proto je na úvod dobré a užitečné říci, že laici jsou *povoláni zvláště k tomu, aby učinili církev přítomnou a aktivní na těch místech a za těch okolností, kde se může stát solí země jenom jejich prostřednictvím.*⁸⁹ Proto mají být připraveni na hlásání evangelia a svědčit o něm svými činy.

V následujících statích si nejdříve nastíníme v základním pohledu laiků jako šířitelů radostné zvěsti, v následovat bude zaměření na jeho působnost ve třech oblastech: jako katechetů, jako pedagogů a jako rodičů ve výchově svých dětí.

4.1. Laici jako hlasatelé evangelia a svědci víry

Jak už jsme si řekli (kapitola 1.2), tak v církvi existuje jeden apoštolát a tento jeden apoštolát se provádí *prostřednictvím všech svých členů.*⁹⁰ Laici, kteří jsou členy Božího lidu a mají tak svůj nezadatelný podíl na třech úradech Kristových, se na tomto hlásání evangelia a svědectví víry mohou podílet a mít v tomto procesu své nezadatelné a nenahraditelné místo proto, že *byli křtem včleněni do tajemného Těla Kristova a biřmováním utvrzeni silou Ducha svatého, sám Pán je pověřuje apoštolátem. Jsou posvěceni na královské kněžstvo a na svatý lid, aby svou veškerou činností přinášeli duchovní oběti a po celém světě vydávali svědectví Kristu. Svátosti, zvláště nejsvětější eucharistie, jim udělují a živí v nich tu lásku, která je jakoby duše veškerého apoštolátu.*⁹¹ Tento jejich apoštolát *se uskutečňuje ve víře, v naději a v lásce, jež rozlévá Duch svatý do všech členů církve.*⁹²

Je pravdou, že hlásat a dosvědčovat evangelium je uloženo všem členům církve, celému Božímu lidu, ale biskupové jako nástupci apoštolů jsou tím hlavním hlasatelem a

⁸⁹ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 10.

⁹⁰ DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam Actuositatem*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 2.

⁹¹ DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam Actuositatem*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 3.

⁹² DRUHÝ Vatikánský koncil: Konstituce Dekret o apoštolátu laiků *Apostolicam Actuositatem*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 3.

širitelům evangelia.⁹³ Přesto je velmi žádoucí a praktické, aby se laici na šíření a hlásání evangelia podíleli co největší měrou.

Laici jsou na rozdíl od ordinovaných služebníků pro své okolí, kterému má být evangelium hlášáno, přece jenom bližší, nejsou vůči nim takové předsudky a podezírání. Tímto se však nemyslí jen blízkost fyzická. Laici sdílejí se svým okolím řadu společných rolí, osudů, žijí běžně mezi lidmi, prožívají stejné či podobné radosti nebo naopak zklamání. Mají tak nejlepší možnost podávat svědectví o opravdovosti víry v Ježíše Krista a to svými postoji a názory, vlastním životem, dávat svému okolí odpovědi na otázky, které před nás život sám „předkládá“. Můžeme tak najít dvě podstatné stránky věci: na jedné straně to je blízkost laiků vůči okolí a druhá stránka pak představuje soulad mezi konkrétním životem laiků a evangeliem.⁹⁴

4.1.1 Evangelizace a její obsah

Laici jsou k hlásání evangelia a svědectví víry pověřeni svým křtem a biřmováním a z toho vyplývajícím podílem na třech Kristových úradech. Protože budeme používat pojem evangelizace, bude dobré si objasnit, co znamená a co si vlastně pod ním představit. Evangelizace znamená (... ..) *přinášet radostnou zvěst všem společenským vrstvám a třídám a jejím vlivem zevnitř přetvářet lidi samotné, vytvářet z nich nové lidstvo. "Hle – všechno tvořím nové" Ale nové lidstvo není možné bez nových lidí, obnovených křtem a životem podle evangelia. Účelem evangelizace je právě dosáhnout této vnitřní proměny.*⁹⁵

Jak zde uvádíme, tímto hlásáním evangelia není myšleno uchopení politické moci, ale jde o svobodný čin církve, která je k tomu vedena působením Ducha svatého. Toto hlásání není také vázané na nějakou kulturu, přesto díky této zvěsti je jednak ve vztahu s konkrétní kulturou, tak je také v té konkrétní kultuře prožíváno. V evangelizaci tam můžeme nalézt jak aspekty osobní, tak aspekty sociální. Tímto hlásáním evangelia církev ve všech svých údech podává upřímné svědectví o Bohu, o jeho lásce k lidem a nabídce spásy a věčného života.⁹⁶

Dalším neméně důležitým aspektem v hlásání evangelia je „obsah“ evangelizace. I když mnoho věcí je podmíněno časností a časovostí, tak jádro či podstata zůstává a je

⁹³ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Věřoučná konstituce o Církvi *Lumen gentium*, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, čl. 25.

⁹⁴ Srov. tamtéž, čl. 99.

⁹⁵ PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996, čl. 18.

neměnná. Při tom všem však musíme vycházet a mít neustále na paměti, že *základem, středem a zároveň i vrcholem evangelizace a jejího úsilí zůstane vždy jasné vyznání, že v Ježiši Kristu, Božím Synu, který se stal člověkem, zemřel a vstal z mrtvých, se poskytuje každému člověku možnost spásy jako dar Boží milosti a dobrotivosti.*⁹⁷ Od tohoto se odvíjí i samotný obsah evangelizace. Můžeme říci, že v evangelizaci nacházíme dva podstatné prvky. Tím prvním je opravdové a nefalšované svědectví křesťanského života, kde je křesťan plně oddán Bohu, ale zároveň se stejnou opravdovostí miluje své bližní.⁹⁸ Tím druhým je opravdovost, horlivost a různá forma hlásání Božího slova, k němuž je křesťan hluboce povolán.

4.1.2 Cesty evangelizace a osoby hlásání (hlasatelé)

Často můžeme slyšet či setkávat se s otázkou „Jak máme evangelizovat?“. Musíme říci, že je velmi prospěšné být obeznámen se znalostí různých metod, způsobů či prostředků evangelizace, a jak jsme se už zmínili, je to v první řadě úkolem ordinovaných služebníků. Mezi hlavními evangelizačními prostředky je zdůrazňováno svědectví vydávané skutečným křesťanským životem, dále pak kázání, katecheze v různých formách a podobách, výuka náboženství na školách, projevy lidové zbožnosti. Ale evangelizace není jenom toto, jde opravdu o velmi bohatou, dynamickou a komplexní skutečnost.⁹⁹

Tím se dostáváme k důležité věci: k samotnému hlasateli. Byla už o tom řeč, že laici jsou k hlásání evangelia a ke svědectví víry uzpůsobeni svým nezadatelným podílem na Kristových úradech vyplývající ze křtu a biřmování. K tomuto hlásání a svědectví se předpokládají i určité kvality dotyčných laiků, tzn. hlasatelé musí splňovat určitá měřítka a požadavky. Zároveň si laici musí uvědomovat, že při svém hlásání evangelia nejednají čistě osobně a izolovaně, ale jejich hlásání je spojeno s hlásáním evangelia celé církve, a současně laici nejsou neomezenými pány v té své činnosti a nemohou tuto činnost dělat podle svých osobních měřítek, ale vždy ve společenství s církví a s jejími ordinovanými služebníky.¹⁰⁰

⁹⁶ Srov. OPATRŇY Aleš: Cesty pastorační v pluralitní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 98.

⁹⁷ PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996, čl. 27.

⁹⁸ Srov. PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996, čl. 41.

⁹⁹ Srov. tamtéž, čl. 17.

¹⁰⁰ Srov. tamtéž, čl. 60.

Hlásání evangelia má souvislost i s posláním celého Božího lidu ke svatosti. Můžeme trochu zjednodušeně říci, že čím více se blíží laici ke svatosti, tím opravdovější a ryzejší jsou v hlásání evangelia a svědectví víry. Nebylo by ale vhodné a dobré chápat to tak, že se to stane měřítkem proto, aby většina laiků na základě tohoto pohledu byla prohlášena za méně svaté a vyloučena tak z procesu hlásání evangelia. Jde tu především o povzbuzení a nabídku. Přitom se nesmí opomíjet důležitost a nezastupitelnosti působení Ducha svatého.¹⁰¹

4.1.3 Pole a Duch hlásání evangelia

Kde mají laici hlásat evangelium? Polem jejich hlásání evangelia má být *rozsáhlý a obtížný svět politiky, společnosti a ekonomiky, ale i kultury, věd a umění, mezinárodního života a sdělovacích prostředků. Jsou jim však otevřeny i jiné situace, které se zvláštním způsobem nabízejí k evangelizaci, jako jsou např. láska, rodina, výchova dětí a mládeže, různé práce v zaměstnání a lidské utrpení.*¹⁰²

Pokud nad tím popřemýšlíme, tak zde můžeme vidět dva určité „celky“ pro působení laiků. Tím prvním „celkem“ je svět politiky, společnosti a ekonomiky, ale i kultury, věd a umění, mezinárodního života a sdělovacích prostředků. Pro laiky v dnešní době je dosti obtížné a mnohdy problematické se v těchto oblastech prosadit či uplatnit. Vyžaduje to po laicích opravdu velkou dávku trpělivosti, pevných postojů a mravních zásad a přece to nezajišťuje úspěch. Tato obtížnost a překážky však nemá vést k vyklízení tohoto pole působnosti. V tom druhém „celku“ – láska, rodina, výchova dětí a mládeže, různé práce v zaměstnání a lidské utrpení – je to uplatnění laiků přece jenom daleko jednodušší a můžeme říci i přece jen bližší. Vždyť v této oblasti se laici vesměs běžně pohybují a má to úzkou souvislost s jejich životem.¹⁰³

Aby toto hlásání evangelia mělo svou váhu a patřičnou sílu, je potřeba jednota nejen v samotném hlásání, ale jeví se vhodná a potřebná jednota mezi samotnými křesťany. To má pak přímou souvislost s ekumenismem. Proto bývá vždy problematické evangelizovat v situaci, kdy jsme viděni v očích většiny lidí tohoto světa jako nejednotní a to nejen v rámci katolické církve.

¹⁰¹ Srov. OPATRŇY Aleš: Cesty pastorační v pluralitní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 101.

¹⁰² PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996, čl. 70.

¹⁰³ Srov. OPATRŇY Aleš: Cesty pastorační v pluralitní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 102–103.

Při hlásání evangelia nesmíme zapomínat a neustále si uvědomovat, že tato veškerá činnost není postavena jen na lidských silách či lidských schopnostech, ale že tím hlavním činitelem evangelizace je Ducha svatého, od kterého vycházejí veškeré impulsy a kterým se máme nechat vést.¹⁰⁴

4.2 Katecheté

Než se začneme zabývat samotnými katechety, bude dobré si na začátku objasnit, co se nám skrývá pod pojmem katecheze. Dokument Všeobecné direktorium pro katechezi chápe katechezi jako nedílnou součást evangelizace a jako jednu z významných momentů v celém procesu evangelizace. Z toho docházíme k tomu, že tu máme činnosti, které jsou „před katechezí“, tj. takové, které ji připravují, a činnosti, které jsou „po katechezi“, tj. takové, které z ní pak vycházejí. Tu katechezi pak obecně chápeme jako *každou formu služby Církve Božímu slovu, jejímž záměrem je podporovat a prohlubovat proces zrání víry jednotlivých osob i celých společenství. Účelem katecheze je doprovázet člověka na jeho cestě víry vstříc zralosti.*¹⁰⁵

4.2.1 Povolání katechetů a jejich různé formy

Základ pro výkon katecheze – katechetické činnosti laiků pramení z jejich svátosti křtu a biřmování, jejichž prostřednictvím mají podíl na třech Kristových úřadech.¹⁰⁶ Tímto se míní jejich všeobecné povolání a poslání k apoštolátu. Vedle toho všeobecného povolání a poslání je zde touha mnoha laiků věnovat se katechezi tak říkajíc oficiálně, z pověření církve. Pro toto poslání existuje v církvi už pěknou řádku let tzv. institucionalizovaná podoba katechetické služby.

Toto povolání a poslání katechety může nabýti různých způsobů a forem v závislosti na povaze dotyčného katechety. Na jedné straně v katechetické činnosti katecheté mohou působit jen po nějakou předem danou dobu či příležitostně nebo dlouhodobě a trvale. Obě tyto služby jsou církvi ceněny stejným způsobem. Přesto se

¹⁰⁴ Srov. PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996, čl. 75.

¹⁰⁵ DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, 32.

¹⁰⁶ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 230.

náležitě doporučuje, aby pro velkou důležitost této služby existovalo v diecézi nějaký určitý počet laiků a kleriků, kteří se této významné službě budou trvale věnovat.¹⁰⁷

Protože existují různé typy a postavy katechetů, zákonitě existují i různé podoby a formy katecheze. Pro velkou různost se zde zaměříme na tři nejběžnější typy katechetů. Jednak jsou to katecheté, kteří působí v misijních oblastech a bez jejich působení by církve nebylo možno dále budovat a rozvíjet. Dále jsou to katecheté mládeže a dospělých, kteří oživují procesy katechezí a uvádění do křesťanství v oblastech sice s křesťanskou tradicí, ale kde to vyžaduje „novou evangelizaci“.¹⁰⁸ A poslední typem je katecheta pro setkáním před přijímáním svátostí, a to takový, který je určen jak pro dospělého v souvislosti přijetí křtu, tak pro děti, kteří mají přijmout první svaté přijímání nebo při příležitosti přípravy snoubenců na přijetí svátosti manželství.¹⁰⁹

Samozřejmě tento výčet tří nejběžnějších typů katechetů není úplný a vyčerpávající: jsou tu také katecheté pro osoby třetího věku, osoby postižené a nepřizpůsobivé, přistěhovalce či lidi na okraji společnosti. Pokud je to potřebné a vhodné, mohou být v příslušné diecézi na základě kulturních či náboženských potřeb ustanoveni i jiní než zde uvedení katecheté. Potom je potřebné, aby těmto katechetům byla dána určitá organizace a orientace.¹¹⁰

4.2.2 Formace katechetů

Aby byl položen dobrý základ katechetů pro jejich katechetickou činnost, je velmi potřebná a přiměřená jejich formace. Formace laických katechetů má naprostou přednost a prioritu. Tato priorita na druhou stranu nemá vést k zanedbávání formace kněží. Cílem formace katechetů má být schopnost předávat evangelium těm lidem, kdo chtějí uvěřili v Krista. Zde se ukazuje podstatná věc katecheze – její christocentrický princip. Tento christocentrický princip pomáhá konvertitovi sjednotit se s Kristem a současně má vliv a zasahuje do identity samotného katechety a jeho přípravy.¹¹¹

Formace katechetů musím mít v sobě několik rozměrů. V první řadě jde o samotnou osobnost katechety, o jeho posilování a zrání ve víře, citovou vyrovnanost, schopnosti

¹⁰⁷ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 231.

¹⁰⁸ Srov. JAN PAVEL II.: Redemptoris missio. Encyklika Jana Pavla II. O stálé platnosti misijního poslání ze 7. prosince 1990, Praha: Zvon, 1994, čl. 33.

¹⁰⁹ Srov. tamtéž, čl. 232.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, čl. 232.

¹¹¹ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 234–235.

práce se skupinou. Zároveň má být živena jeho spiritualita a apoštolské vědomí, aby mohl podávat skutečné svědectví svého života.¹¹²

V druhé řadě je katecheta učitelem, který vyučuje pravdám víry. K tomu, aby mohl být učitelem, musí mít určité znalosti a vědomosti. Jde především o formaci z oblasti biblicko-teologických věd, kde je v první řadě zdůrazňován význam Písma svatého. Kromě toho má být katecheta seznámen i s objevy z profánních věd – především z oblasti psychologie a sociologie.¹¹³

Zároveň s osobností katechety a jeho vědomostmi má jeho formace vést k tomu, aby byl schopen konat, umět dotyčné znalosti a vědomosti předávat. Katecheta je pedagogem, který má usnadňovat růst a zrání víry katechumena či katechizovaného. Má tedy pěstovat tento jejich dar, živit ho a rozvíjet. Proto je důležité, aby jeho formace byla taková, která by podporovala schopnost umět vychovávat. Nedílnou součástí této formace má být i praxe.¹¹⁴

Neodmyslitelnou částí utváření katechety je jeho vlastní křesťanské společenství. Zde zakouší své povolání a svůj smysl pro apoštolát. Tato utvářecí činnost pro katechetu má různou podobu: udržovat a utvrzovat katechety v jejich povolání, podporovat jejich růst víry a vychovávat v ní, bezprostřední přípravy na katecheze vykonávat ve skupině katechetů.¹¹⁵

O formaci katechetů se starají katechetické školy. Tyto školy jsou vesměs dvojího typu: školy pro katechety na základní úrovni a školy pro osoby odpovědné za katechezi. Školy na základní úrovni se zabývají podáváním katechetické formace základní povahy. Školy odpovědné za katechezi se zabývají kromě katechetické formace také specializací, která je dána tou diecézí.¹¹⁶

Kromě katechetických škol tu jsou pro formaci katechetů vyšší centra pro odborníky v katechezi. Mají mít podobu univerzitního studia, na kterých mají studovat nejen budoucí katecheté, ale zároveň mají vychovávat vyučující pro katechetické semináře, katechetické školy a formační domy.¹¹⁷

¹¹² Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 238–239.

¹¹³ Srov. tamtéž, čl. 240–242.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, čl. 244–245.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, čl. 246–247.

¹¹⁶ Srov. tamtéž, čl. 248–250.

¹¹⁷ Srov. tamtéž, čl. 251–252.

4.2.3 Místa činnosti katechetů

Místem, kde katecheta vykonává svou katechetickou činnost, jsou křesťanská společenství, tj. farní společenství, společenství v řeholních řádech a laických sdružení, katolické školy, základní společenství. Tato křesťanská společenství tvoří základ, počátek a cíl katecheze, katecheze není možná bez společenství a na toto společenství je vázána. Je tedy tvořena různými typy a formami.

Na prvním místě, kde by se měla katecheze konat, zaujímá farní společenství. Jde o místo opravdu výsadní a základní. Zde většina lidí začíná žít ve víře a v ní roste. Jsou zde potírány a rozpuštěny všechny lidské rozdílnosti.

Rodina, jak je známo, je označována a definována jako „domácí církev“, což má v sobě určitou výzvu, aby v ní byly opravdu prožívány určité aspekty života církev: zaměřenost na první evangelizaci, podávání svědectví a hlásání evangelia, modlitba.

Katechumenát je důležité a potřebné místo jako příprava dospělých na přijetí iniciačních svátostí. Katecheze, která v rámci tohoto katechumenátu je konána, je v úzké souvislosti s konkrétním společenstvím. Toto společenství pomáhá katechumenu v celé jeho době příprav, tj. během celé jeho doby uvádění do křesťanského života.

Katolická škola je místem utváření a formace jak lidské, tak křesťanské. Úkol, před kterým katolické školy stojí, je v tomto prostoru školního společenství vytvořit ducha lásky a porozumění, který je prodchnut evangeliem. Jistě to není úkol jednoduchý a snadný. Tato utváření jsou velmi strukturovaná a obsáhlá. Jednak je nutné respektovat všechny zákonná a jiná společenská opatření a přizpůsobit jim svoji strukturu, program či metody. Současně je její povinností uskutečňovat svůj záměr. V tomto záměru zde hrají význam dvě podstatné formy: katecheze a výuka náboženství.

Křesťanská společenství představovaná různými sdruženími, hnutími a skupinami věřících patří neodmyslitelně k církvi. Pomáhají hlouběji prožívat a žít svou vírou, ať už v různé podobě – modlitbou, láskou k bližnímu, evangelizací, zbožností či věrností křesťanských zásad. Katecheze zde konaná a prováděná má respektovat určitou „svou vlastní podobu“ jako neodmyslitelnou součást uvádění do křesťanského života – nejdříve, co je společné všem křesťanům a teprve potom „originální“ forma katecheze příslušného hnutí, sdružení či skupinky.

Základní církevní společenství se v poslední době velmi rozmohla. Jsou známější především v „mladých církvích“. Jde o menší skupinky křesťanů, kteří se scházejí z důvodů společných modliteb, čtením a rozmluva nad Písmem svatým, prohlubování křesťanského života. Tím, že v těchto základních církevních společenství existuje bratrská atmosféra lze

konat velmi širokou formu katechetické činnosti a ta současně pomáhá prohlubovat jejich křesťanský život.¹¹⁸

4.3 Pedagogové

Angažovanost laiků v sektoru a oblasti školství stále více roste. Tato jejich důležitost a význam se vztahuje nejen na školství všeobecně, ale zvláště na katolické školy.¹¹⁹ Druhý vatikánský koncil se zmiňuje a velmi vyzdvihuje význam povolání pedagogů a to jak laického, tak i těch, kteří žijí různé formy života v církvi.¹²⁰

Jak je známo, pedagog se velkou měrou, pokud nebudeme brát v úvahu rodinnou výchovu a rodiče, podílí na formování a utváření člověka. Nejde však v jeho případě jen o systematicky uspořádané předávání poznatků. Toto jeho poslání převyšuje poslání běžného učitele. Proto tu velkou roli a význam hraje i kvalifikovanost a patřičná odborná příprava.¹²¹

Pedagog a jeho povolání má zabarvení specifičnosti, což se projevuje hlavně u „laického“ pedagoga – jde o předávání pravdy a to jediné Pravdy, ve světle podílu na Kristově poslání proroka. Pedagog se má nechávat inspirovat pojetím člověka, které vychází k nauky církve. Toto pojetí v sobě zahrnuje jak lidská práva, tak i důstojnost a svobodu člověka.¹²²

Důležitou věcí při formování člověka je předávání a sdělování kultury, která ve škole nachází svůj specifický prostředek. Samotný pedagog musí nejdříve sám chápat hluboký vztah, který panuje mezi kulturou a církví, aby pak mohl z něho čerpat. Církev je totiž součástí kultury, svým způsobem je na kultuře závislá a přijímá ji ve všem, co je v souladu se Zjevením.¹²³

Při předávání kultury musí pedagog dbát na to, aby bylo vyvážené, ne jednostranně zaměřené a ve světle víry. Jeho předávání má mít své zásady a různé formy aplikace – tj. nějakou svou metodologii, která vychází z pedagogického poznání. Tato činnost pedagoga je vykonávána v určité struktuře, společenství, ve kterém působí různé složky: žáci, rodiče, učitelé, vedení či zaměstnanci, kteří nevyučují. Pedagog tak v rámci tohoto společenství

¹¹⁸ Srov. Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 263–264.

¹¹⁹ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 1.

¹²⁰ Srov. tamtéž, čl. 6.

¹²¹ Srov. tamtéž, čl. 15–16.

¹²² Srov. tamtéž, čl. 16–19.

¹²³ Srov. tamtéž, čl. 20.

tvorí jeho základní složku. Na druhé straně toto společenství dává pedagogovi různé možnosti být ve spojení s lidmi různého smýšlení či přesvědčení a zároveň se od něho očekává, že *bude působit duchovně, což v sobě obsahuje různé formy evangelizace*.¹²⁴

4.3.1 Identita pedagoga

Pro práce pedagoga je důležité si uvědomit, že nestačí jen identita se svým povoláním, ale je velmi potřebné, aby tuto svou identitu pedagog žil. Jeho povinností je přispívat ke kulturnímu a mravnímu povznesení, protože pokud by toto neuskutečňoval, těžko by jsme o něm mohli mluvit jako o pedagogovi. To samé se týká i jeho katolické příslušnosti. Tato jeho žitá identitu má jednak obecné a základní principy bez rozdílu o jaký typ školy se jedná a následně určitou specificky žitou identitu v závislosti na škole, kde působí.¹²⁵

4.3.1.1 Společné principy identity

Každá žitá identita pedagoga má v sobě zahrnutý určitý ideál, který však zákonitě naráží na určité těžkosti a překážky, ať už z objektivních příčin (škola, společnost) či subjektivních příčin (samotný pedagog). Proto je velmi potřebné a žádoucí, aby tyto těžkosti byly viděny reálně a přijímány s určitou shovívavostí a optimismem, který má být vlastní každému katolíkovvi.¹²⁶

Je potřebné, aby každý pedagog usiloval o dosažení solidní profesionální úrovně. Nejde jen o dosažení určité odborné vzdělanosti, určité odborné úrovně, to by byla málo a nedostačující. Je potřebné, aby pedagog dále tuto svou úroveň rozvíjel a obohacoval o nové poznatky, vzdělával a rozvíjel svou odbornost během svého povolání pedagoga. Tato jeho odbornost má i zásadní vliv a odráží se v samotné výuce, kdy pedagoga nedostatečná odbornost či nedostatečné vzdělání zapříčiňuje klesající úroveň samotné školní výuky a formace člověka a má i neblahý vliv *na osobní svědectví, jež mají přinášet*.¹²⁷

¹²⁴ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 23.

¹²⁵ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 25

¹²⁶ Srov. tamtéž, čl. 27

¹²⁷ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 27.

Pedagog se má také snažit o vyváženost, přiměřenou kritičnost a otevřenost v oblasti kultury a víry, které mají mezi sebou úzkou souvislost, a vést žáky k chápání jejich syntézy. Samozřejmě to klade na pedagoga jisté požadavky: proto se nemůže zaměřit jen na samotné prezentování křesťanských hodnot jako nějakých čistě abstraktních hodnot, což jistě není samo o sobě špatné, ale má umožnit žákům vzbudit *úctu ke svobodě druhého člověka, smyslu pro zodpovědnost, opravdové a neustálé hledání pravdy, solidaritu a službu vůči všem lidem, smysl pro spravedlnost, vědomí osobního povolání*.¹²⁸

Zvláštní význam a důležitost u pedagoga má svědectví víry, tj. jak se toto svědectví projevuje v jeho postojích a chování. Proto se klade velký důraz na osobní vztah mezi pedagogem a žákem. Pedagog se má snažit o blízký vztah, pomoc ve vedení a překonávání pochybností, kolegiální přístup a současně si zachovávat určitý odstup, aby žák ke svému růstu a rozvoji dospěl osobním přičiněním a byla zachována jeho svoboda rozhodování.¹²⁹

Kromě důležitosti osobního vztahu se žáky, pedagog se má snažit nejen o velmi vřelé vztahy se svými kolegy, ale i s rodiči. Je to důležité proto, že jednak rodina *je první a základní školou sociálního chování*,¹³⁰ ale i proto, aby výchova žáka jak ve škole, tak i v rodině směřovala společně vždy k určitým cílům.¹³¹

V neposlední řadě povolání pedagoga není jen profesionální záležitost. *Je to povolání, v němž pro jeho samotný laický charakter bude tíhnout k splynutí nezištnosti a obětavosti s oprávněnou obhajobou vlastních práv*.¹³² Pedagog si má uvědomovat svou zodpovědnost, důležitost povolání, které vykonává, a vědomí snahy ve všech těch požadavcích, které na něj klade, obstat.

4.3.1.2 Specifické principy identity

Kromě společných principů identity pedagoga, které jsme uvedli v předchozí části, jsou také určité specifické věci, které se budeme snažit ukázat na dvou prostředí – v katolické škole a na školách ostatních.

¹²⁸ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 30.

¹²⁹ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 33.

¹³⁰ JAN PAVEL II.: Familiaris consortio. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 37.

¹³¹ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 34.

Katolická škola

Katolická škola je prostředím *oživené evangelijním duchem svobody a lásky*,¹³³ které má *pomáhat mladým lidem, aby rozvíjeli vlastní osobnost a zároveň rostli jako noví lidé, kterými se stali po křtu*.¹³⁴ Jde svým způsobem o specifické cíle a požadavky, kterými se má dotyčný pedagog povinně řídit a současně má být přesvědčen o tom, že toto prostředí mu umožní plně se ve svém povolání rozvíjet a prohlubovat ho. Důležitou součástí jeho působnosti v katolické škole je ve shodě s jeho vírou aktivní přístup a podíl na životě liturgickém i svátostném sloužený ve škole. Má to velký význam, protože touto svou aktivní účastí svým žákům ukazují živý důkaz nebo příklad a zároveň i důležitost tohoto konání. Mají se také snažit o vytvoření opravdového křesťanského společenství v rámci školy a zapojit do něj i ostatní hlavní představitele – rodiče a žáky. Pedagogové si také musí uvědomit a mít na paměti, že na katolických školách se neučí jen děti z věřících katolických rodin, ale i děti jiných vyznání či dokonce děti nevěřící. Pedagog má k těmto dětem s jiným náboženských či žádným přesvědčením přistupovat s respektem a úctou. Jejich neméně důležitým úkolem je přispívat a snažit se o začlenění školy do života partikulární církve a do různých pastoračních aktivit farnosti.¹³⁵

Jiné školy

Do této kategorie můžeme zařadit jednak školy státní či soukromé školy, které se svým zaměřením odlišují od škol katolických, nebo školy na misijních územích či v oblastech nekřesťanských. V těchto školách je pedagog mnohdy jediným přítomným zástupcem partikulární církve. Je zde postaven před obtížnější situaci než na školách katolických. K výuce svých předmětů se má snažit přistupovat z pozice své víry v rámci možností, které mu dává prostor učeného předmětu. Tímto svým přístupem může pomoci rozvoji dialogu mezi kulturou a vírou a i samotným katolickým žákům, kteří jsou na dotyčné škole.¹³⁶

Na misijních územích nebo na území nekřesťanském je pedagog mnohdy nejen jediným „členem“ církve v dané škole, ale také v oblasti. Zde přístup k výuce z pozice katolické víry nabírá opravdu zásadní význam. To samé se týká i škol na územích, kde už

¹³² Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 37.

¹³³ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 38.

¹³⁴ Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 38.

¹³⁵ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 38–44.

¹³⁶ Srov. tamtéž, čl. 47–52.

být věřícím či katolíkem je důvodem k tomu, aby nemohl vykonávat své povolání. Přestože musí tak pedagogové maskovat svou víru, aby mohli vykonávat své povolání, a to i ve vší tichosti, má tato jejich činnost velkou evangelizační sílu a ukazuje na jejich svědectví života z víry.¹³⁷

4.3.1.3 Výuka náboženství

Výuka náboženství na škole má být součástí všeobecného vzdělání. Úkolem školy bez rozdílu jejího zaměření je formovat žáka v základní oblasti a to se samozřejmě vztahuje i na oblast náboženskou. Tato činnost, stejně jako katecheze, je *eminentní formou laického apoštolátu*.¹³⁸ Význam a účel výuky náboženství ve škole tkví v tom, že má formovat k zodpovědnému postoji v myšlení a chování vůči náboženství a víře, jde o informaci, formaci a výchově v korektní soužití. Je potřebné a důležité také říci, že stejně jako k provádění katechetické činnosti, je i k výuce náboženství potřebné pověření od církve.

4.3.2 Formace pedagoga

Stejně jako je důležitá formace katechetů, tak i u pedagogů je potřebná a důležitá formace pro výkon jejich povolání. Pedagog má být patřičně duchovně vyzrálý, což se má bezprostředně odrážet v jeho křesťanském životě. Tato formace pedagoga má být komplexní, takže má v sobě zahrnovat jak oblast kulturní a odbornou, v které se ta formace hlavně děje, tak i oblast duchovní a náboženskou.

Pedagogové si mají být v první řadě vědomi dobrého odborného vzdělání a přípravy, aby mohli uskutečnit a zapojit se do vzdělávacího poslání. Toto jejich vědomí má být v syntéze s prožíváním svého výchovného poslání jako prostředku ke svému posvěcování a apoštolátu.

Pedagogové jsou formováni jak po stránce odborné, tak i po stránce náboženské. Tyto obě formace mají jít v ruku v ruce. Náboženská formace má pedagoga vést k posvěcování a apoštolátu. Na úrovni odborné a naukové má být pedagog formován v oblastech etických, teologických, filosofických a sociálních.

¹³⁷ Srov. Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 53–55.

¹³⁸ JAN PAVEL II.: Catechezi tradendae. Apoštolská exhortace z 16. října 1979, Praha: Zvon, 1992, čl. 66.

V neposlední řadě se u pedagoga pociťuje nutnost aktualizace a stálé formace a to jak jeho předmětu či předmětů, které vyučuje, tak i pedagogických metod, které při vyučování používá. Je věcí jednotlivců i společnosti nacházet vhodné způsoby jak ji uskutečňovat. Mezi její prostředky patří: četba vhodných knih a časopisů, účast na kurzech a kongresech, vyhrazení části svého osobního volna. Je to zároveň i úkol obtížný vyplývající už ze samotného názvu.

4.4 Rodina

Křesťanská rodina je díky své hluboké spojitosti a vazbě s církví nazývána „církví v malém – domácí církví“, a je *živým obrazem a zpřítomněním tajemství církve v čase*.¹³⁹ Tímto zapojením do tajemství církve se křesťanská rodina plně podílí na životě a poslání církve, *že sebe samu se svým bytím a jednáním jako důvěrné společenství lásky a života staví do služeb církve a společnosti*,¹⁴⁰ a budování Božího království na zemi.¹⁴¹

4.4.1 Poslání a úkoly rodiny

Křesťanská rodina je hlasatelkou evangelia a svědkyní víry do té míry, jak sama je schopna a ochotna dané evangelium přijímat a nechat se jím obohacovat a současně i procházet procesem zrání ve víře. *Rodina stejně jako církve se má stát prostředím, v němž se předává a z něhož vyzařuje evangelium. Proto také v rodině, která si je vědoma tohoto svého poslání, všechny její složky a rysy evangelizují a zároveň jsou i evangelizovány. Rodiče nejen učí své děti evangeliu, ale i sami zakoušejí vliv evangelia, dětmi niterně prožitého. Taková rodina se stává hlasatelkou evangelia i jiným rodinám a celému prostředí, ve kterém žije*.¹⁴² Toto poslání křesťanské rodiny má svůj základ ve svátosti křtu a biřmování a svátostné milosti manželství a odtud také pramení její síla k předávání a svědectví víry, hlásání evangelia a proměně společnosti dle Božího plánu. Především však nám dosvědčuje Zmrtvýchvstalého Ježíše svou láskou a také nadějí. Také rodinná katecheze v rámci křesťanské rodiny nabývá v mnoha situacích a prostředích velmi

¹³⁹ JAN PAVEL II.: Familiaris consortio. Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 49.

¹⁴⁰ JAN PAVEL II.: Familiaris consortio. Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 50.

¹⁴¹ Srov. JAN PAVEL II.: Familiaris consortio. Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 49.

¹⁴² Srov. tamtéž, čl. 52.

významného postavení, především tam, kde příslušná veřejná moc zabraňuje výchovu a růst ve víře.¹⁴³

4.4.2 Služba rodiny

Služba hlásání evangelia je pro křesťanskou rodinu velmi významná a nenahraditelná. Dodává totiž rodinnému životu mnoho prvků a aspektů: lásku, pokoru, konkrétní a každodenní svědectví víry.¹⁴⁴

Křesťanská rodina je prvním místem, kde se děti můžou setkat se svědectvím křesťanského života a to prostřednictvím svých rodičů. Proto rodiče mají v tomto směru nesmírný význam a důležitost, jsou vlastně pro své děti prvními vychovateli a svědky víry a nesmírně tak záleží, aby se této své odpovědnosti zhostili a nevyhýbali se jí. Tyto první křesťanské zkušenosti mají u dětí ve většině případů fatální a ničím nenahraditelnou důležitost, což má následky a dopad na jejich pozdější život. Rodiče mají tak jedinečnou a unikátní možnost společně předávat svým dětem kromě svědectví křesťanského života také lidské hodnoty.¹⁴⁵

Křesťanská rodina má být místem zrcadlení různých forem a aspektů církevního života: misijní zaměření, zvěstování a předávání evangelia, svědectví, modlitba. Tyto formy jsou vesměs dosvědčované než vyučované, nárazové než nějak systematicky propracované, trvalé než etapovitě. Také nemalý a v dnešní době jistě stoupající význam mají dědečkové a babičky. Svou životní moudrostí a mnohdy dlouhodobým a bohatým náboženským žitím jsou velmi pozitivní podporou a příkladem křesťanského života pro svá vnoučata.¹⁴⁶

¹⁴³ Srov. JAN PAVEL II.: *Familiaris consortio*. Apoštolská adhortace o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992, čl. 52.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, čl. 53.

¹⁴⁵ Srov. Kongregace pro klérus: *Všeobecné direktorium pro katechezi*, Praha: Česká biskupská konference, 1994, čl. 255.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 225–227.

Závěr

Dospěl jsem na samý konec této bakalářské práce. Jak je ze zpracované látky patrné a příslušná literatura, koncilní a pokoncilní církevní dokumenty a jiné prameny nám to jen potvrzují, tak pole možného působení laiků v církvi je opravdu velmi široké a pestré. Laici se mohou bez rozdílu toho, zda jde o muže či ženu, podílet a účastnit se činnosti a práce v církvi a to ve všech čtyřech rovinách – martyria, leiturgia, diakonie a communio a v oblastech, ke kterým není potřeba kněžského svěcení. V základních rysech jsem tyto možnosti nastínil a některé z nich jsem posléze podrobněji rozebral a popsal.

V úvodu jsem se zmínil a mělo by to z této práce vyplynout, že došlo k radikální změně pohledu a chápání laiků, ke které dal Druhý vatikánský koncil mohutný a jasný impuls, a to tím, že opustil zúžené chápání církve jako církve kléru. Naopak vrátil se k biblickému pojetí, kde všichni jsme – klerici a laici – Božím lidem, máme stejnou důstojnost a rovnost. To je dost podstatné. To si mnozí laici a současně i mnozí klerici ještě dost dobře neuvědomují. Tady vidím jeden z problémů. Je totiž potřebné a nutné neustále vysvětlovat a objasňovat toto nové chápání církve jako Božího lidu. Uvědomuji si, že právě díky tomuto novému chápání a pojetí se nám laikům otevřeli dveře k větší možnosti působit v církvi.

Také nové pojetí a chápání církve jako Božího lidu se dotýká i úřadů, které jsou v církvi. Církev tyto úřady ke svému životu jistě potřebuje. Musí být ale jasné, že tyto úřady nejsou nad církví, ale jsou v ní, jsou její nedílnou součástí. To, jaká je pozice úřadů v církvi, je krásně vidět na struktuře konstituce *Lumen gentium*, kde kapitola o Božím lidu je před kapitolou Hierarchická struktura církev. Samozřejmě jistý problém s úřady tu vidím. Jde především o to, aby široká laická veřejnost chápala a brala tyto úřady tak, že jsou službou a to službou tomuto a pro tento Boží lid.

Při vykonávání různých laických služeb v církvi se samozřejmě nevyhne komunikaci a také spolupráci mezi kleriky a laiky. Je potřebné a žádoucí, aby tato komunikace a spolupráce byla na dobré a přátelské úrovni. Ne vždy je vše ideální a optimální. I tady se vyskytují mnohé problémy a je jistě neustále co zlepšovat – a to na obou stranách. Pokud by jsme si to nepřipouštěli a zakrývali, sami si tím lžeme do vlastní kapsy. Už konstituce *Lumen gentium* se zmiňuje o bratrské vzájemnosti a provázanosti kléru a laiků a současně vybízí laiky ke společnému konání s kleriky. Forem komunikace a spolupráce mezi kleriky a laiky je jistě mnoho, mnohé jsem je nastínil či podrobněji rozebral. Jedná se o služby na úrovni diecézních či farních pastorační nebo ekonomických

rad, diecézních koncilech či synodách. Laici však musí sami vyvinout aktivitu a chtít se zapojit a současně klerici se mají snažit sami tyto laiky povzbuzovat a umožňovat jim zapojit se a přebírat spoluodpovědnost.

Ovšem není dobré u laiků zapomínat na jednu důležitou a podstatnou věc. Přes všechny nové možnosti a oblasti působení laiků v církvi není dobré opomíjet a zaměřovat se jen na práci v ní. Laici mají kromě působnosti v církvi také zodpovědnost za oblast mimo ní, „ve světě“. Té se nesmí vzdávat či ji opouštět. Nesmí se soustřeďovat jen na práci a výkony v církvi. Ve světě totiž mají své nezastupitelné a nenahraditelné místo, zde je i jejich úloha, úkol, zde se hlavně pohybují.

Závěrem bych chtěl jen dodat: Činnost laiků v církvi je potřebná a žádoucí. Jsou oblasti v církvi, kde tato jejich činnost je dominantní a kdy se mnohdy stávají „nepostradatelnými“. Nesmíme ale zapomínat, že působení laiků v církvi má své meze a hranice. To je dáno tím, že nemají ordinaci – svěcení. Nemyslím si však, že by se tím nějakým způsobem umenšila jejich identita, postavení a úloha. Jsou pořád plnohodnotnými členy Božího lidu, ale mají v něm jiné poslání a jiné úkoly, které jsou odlišné od kleriků. Přesto tu zůstává otevřená otázka ohledně postavení a identity laiků v církvi, která zatím není plně a jednoznačně zodpovězena, a tak se můžeme těšit na to, jakým směrem se bude dále ubírat.

Seznam použitých zkratek

KTF Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy

Seznam literatury

Prameny:

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

Dokumenty liturgické obnovy, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

Instrukce k některým otázkám ohledně možností laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími, Praha: sekretariát Česká biskupská konference, 2001.

Interní materiály Arcibiskupství pražského, ACAP 12/97 čj. 4344/97. Nепublikováno.

JAN PAVEL II.: Catechezi tradendae. Apoštolská exhortace Jana Pavla II. z 16. října 1979, Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II.: Christifideles laici. Posynodní apoštolský list Jana Pavla II. o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě z 30. prosince 1987, Praha: Zvon, 1996.

JAN PAVEL II.: Encyklika Ecclesia de Eucharistia, Praha: Česká biskupská konference, 2003.

JAN PAVEL II.: Familiaris consortio. Apoštolská adhortace Jana Pavla II. o úkolech křesťanské rodiny v současném světě z 22. listopadu 1981, Praha: Zvon, 1992.

JAN PAVEL II.: Redemptoris missio. Encyklika Jana Pavla II. o stálé platnosti misijního poslání ze 7. prosince 1990, Praha: Zvon, 1994

Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994.

Kongregace pro bohoslužbu: Direktorium pro mše s dětmi, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2003.

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti: Instrukce Redemptionis Sacramentum, Praha: Česká biskupská konference, 2005.

Kongregace pro katolickou výchovu: Náboženský rozměr výchovy v katolické škole, Praha: Česká biskupská konference, 1994.

Kongregace pro klérus: Všeobecné direktorium pro katechezi, Praha: Česká biskupská konference, 1998.

Kongregace pro náboženskou výchovu: Svědectví katolického laika ve škole o víře, Praha: Česká biskupská konference, 2003.

PAVEL VI.: Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia z 8. prosince 1975, Praha: Zvon, 1996.

Svaté přijímání a úcta eucharistie mimo mši, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Uvedení do křesťanského života, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1987.

Knihy a časopisecké články:

ADAM Adolf: Liturgika, Praha: Vyšehrad, 2001.

DEMEL Zdeněk: Liturgické služby laiků v dějinách, in: časopis Getsemany 7 (2004).

DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001.

KAPLÁNEK Michal: Teologie laikátu, hlavní myšlenky z přednášek KTF UK ve dnech 5.10. a 2.11.2002. Dostupné na www:

<http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/praktik_teol/getfile.php?filenamex=laikat>

NEUNER Peter, Laici a klérus? Společenství Božího lidu, Praha: Vyšehrad, 1997.

OPATRNÝ Aleš, Cesty pastorače v pluralitní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

OPATRNÝ Aleš, Pastorače v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

OPATRNÝ Aleš: Pastorače – pohled do naší domácí situace, in: Teologické texty 5 (1996).

Anglická anotace

Summary

This bachelor work with name „Some area of employment laity in the church” endeavour to describe and show possibility work of laity in church, which he can perform for the new conception his role in church.

In the first part we speak and explain the word “laity”. Following we speak what laity was conceived and understood in document Lumen gentium. This part we close about conception and understand laity in the new Codex canon law from 1983.

In the second part we direct to conception and define the word pastoral. Following we show what laity can to plug in to pastoral. We introduce to possibility his pastoral works in level of diocese and parish. This part we close about specification situation where laity works from reason shortage of priest.

In the third part we deal about laity employment in liturgy. The first we introduce employment of acolyte and lector which they facilitate permanent only men. Following we show of employment which you perform as men as women. This part we close to example of employment which laity discharge from entrust of clergy.

In the fourth and end part we deal with employment of declare and testimony evangelize. The first we entertain with generally aspect his employment. Following we show to three examples of laity employment of declare and testimony: catechizer, teacher and parents.

At the end of bachelor work we summarize our piece of knowledge.

Key words: laity; pastoral; liturgy; layman and priest; people of God.

Některé oblasti služby laika v církvi

Statistika:

Stránky	51
Slova	15 626
Znaky (bez mezer)	86 941
Znaky (včetně mezer)	102 307
Odstavce	486
Řádky	1 637